

Princeton University Library
32101 055956559

HISTORIES
D'ALTRE TEMPS

*

VALTER Y GRISELDA - LA FILLA DEL REY D'HONGRIA - PARIS Y VIANA

BARCELONA
PUBLICACIÓ JOVENTUT
MCMV

BIBLIOTECA DE "JOVENTUT"

OBRES ORIGINALS

PESSETES

Jacinto Verdaguer.—AYRES DEL MONTSENY. Edició ilustrada.. 3
F. Pujulà y Vallès.—FRANCISCO PI Y MARGALL... ... ... 0'50
Apeles Mestres.—CROQUIS CIUTADANS. Poesíes 3
F. Pujulà y Vallès.—TITELLES FEBLES 2
Joaquím Ruyra.—MARINES Y BOSCATGES. Estudis en prosa. ... 3
Joan Maragall.—LES DISPERSES. Poesíes.. 2
Víctor Català.—SOLITUT. Novela. 3
Emili Tintorer.—LA MORAL EN EL TEATRE. 3
Rafel Nogueras y Oller.—LES TENEBROSES. Poesíes. 3
Lluís Vía.—FENT CAMÍ. Estudis en prosa. 3

TRADUCCIONS

Strindberg.—L'INSPECTOR AXEL BORG. Novela 3
John Ruskin.—NATURA. Traducció de Cebrià Montoliu. 3
Herbert Spencer.—L'HOME CONTRA L'ESTAT 2
Longus-Apulei.—LES AMORS DE DAFNIS Y CLOE Y DE AMOR Y PSIQUIS. Traducció de R. Miquel y Planas... 3

TEATRE CATALA

Pompeyus Gener.—SENYORS DE PAPER! Drama en tres actes... 2'50
» — L'AGENCIA D'INFORMES COMERCIALS. Joguina en un acte. 1
Adrià Gual.—L'EMIGRANT. Drama de món. ... ... 2'50
Pujulà-Tintorer. EL GENI. Drama en tres actes.. 2
August Barbosa.—EL POP DE LA PLATJA. Quadro dramátich. 1

TEATRE ESTRANGER

Enrich Ibsen.—QUAN ENS DESPERTAREM D'ENTRE'LS MORTS. Drama... 2
Wette-Humperdinck.—TON Y GUIDA Traducció Maragall-Ribera.. 1
Joseph L. Pagano.—FORA DE LA VIDA. Drama 2
Björnstjerne Björnson.—MÉS ENLLÁ DE LES FORCES 3

CLASSICHS CATALANS

HISTORIES D'ALTRE TEMPS. Narracions dels sigles XIV y XV. 1

EN PREPARACIO

LA CAMPANA ENGOLIDA, per Gerhard Hauptmann.
LES ÁNIMES SOLITARIES, per idem
PERE GYNT, per Enrich Ibsen.
BRAND, per idem.
ROMÁNTICHS D'ARA (estudi d'uns amors neguitosos), per E. de Fuentes.
Y altres obres inèdites y originals dels primers escriptors catalans.

Nota. Les obres publicades se troben de venda en totes les llibreríes y cases de nostres corresponsals. Els suscriptors de **Joventut** les poden adquirir ab la rebaixa d'un **25** per **100** en l'Administració del periòdich.

HISTORIES D'ALTRE TEMPS

EDICIÓ DELS VINTICINCH

S'ha fet d'aquesta obra una edició especial sobre paper japonès, *de* VINTICINCH *exemplars nominatius*, *numerats de*

·I· A ·XXV·

HISTORIES
D'ALTRE TEMPS

TEXTES CATALANS ANTICHS
TRANSCRITS EN ORTOGRAFÍA MODERNA Y PRECEDITS
D'UNA NOTICIA PRELIMINAR
per
R. Miquel y Planas

*

VALTER Y GRISELDA
LA FILLA DEL REY D'HONGRIA
PARIS Y VIANA

BARCELONA
PUBLICACIÓ JOVENTUT
Plaça del Teatre, 6, entresol
MCMV

NOTICIA PRELIMINAR

No tan solament avença la nostra literatura contemporània en el sentit de produhir obres vives, filles de la nostra època y reveladores de l'estat present de la nostra ànima, sinó que ademés mostra de día en día un major afany de lligar aquest present ab el nostre passat literari esplendorós. Y, ja era hora de que giressim els ulls enrera, pera procurar a la novella brotada sava abundant y sanitosa, cercant les antigues arrels de l'arbre de l'Idioma Patri pera endinsarnos fins els més amagats replechs de l'ànima de la nostra terra, la qual ens guarda tresors que un llarch oblit ens havía acabat per fer desconèixer.

Heusaquí perque creyèm que la tasca de treure a la llum els vells textes catalans es una obra de vera utilitat y un trevall que no cal ja retardar gayre, ara que la Llengua Catalana Moderna està a punt de servirse profitosament de ses antigues riqueses, restaurant de son patrimoni tot allò que la evolució del pensament humà no hagi fet pas anacrònich. Val a dir, emperò, que sempre se n'ha feta de feyna en aytal sentit; mes ha estat poca certament, y encara,

b

si bé's mira, sense influencia directa sobre'l nostre poble. Els textes vells que s'han vingut estampant modernament ho han estat a intenció del sabi, de l'erudit, del bibliòfil; això es, del convençut. Historiayres y filòlechs han pogut aprofitarse bé de les ensenyances contingudes en aquells monuments; erudits y curiosos han pogut fruhir les belleses que tanquen: emperò, el comú de les gents, quasi bé la major part dels qui's dediquen al conreu de la Literatura, no han pogut servirse d'ells, unes vegades per la escassa circulació dels exemplars tirats y sovint pel cost necessariament pujat d'aytals limitades edicions.

Y encara cal fer notar un altre inconvenient, això es, que, havent estat fetes quasi sempre aytals impressions ab vistes a un públich triat, compost d'especialistes y de coneixedors de les coses d'altre temps, els editors hi han respectades totes aquelles formes característiques qui enclouhen sens dubte un fort encís pera'ls iniciats, mes qui són un entrebanch pera'l bon nombre de llegidors qui cerca en la lectura un medi d'assolir un grahó més de sa cultura relativa, quan no un motiu d'esplay únicament.

Imposats de lo que calía fer en aquest ordre d'idees, hem resolt empendre la nostra tasca partint de dues consideracions principals, y són:

En primer lloch creyèm que'ls textes que primerament s'han de oferir, són aquells qui poden interessar a un major nombre de llegidors. Se tracta de que'ls llibres síen llegits, si d'ells se'n vol esperar algún resultat; y se sab per les estadístiques que les obres qui més llegides són, pertanyen al genre qu'avuy s'anomena literari. Y també es un fet reconegut que la gent dóna la preferencia a les obres de poca extensió, sens dubte perque la vida moderna no comporta excessius dispendis de temps.

Segonament hem considerat que tota molestia que s'imposa al llegidor tendeix a fer disminuhir l'interès o l'amor de la lectura. Per lo tant hi ha necessitat de convertir, en tot lo que's pugui, l'ortografía dels vells textes, a l'ortografía més usual, ab una estampació lo més semblant possible a la que habitualment se fa, abstenintnos de tipos arcaichs y de signes avuy inusitats en les impressions modernes. Per això hem prescindit de la llètra gòtica tan escayenta, al proposarnos aquesta obra de vulgarisació, fugint igualment de tota abreviatura y signe especial dels qui tan sovint se troben en els llibres dels primers segles de l'imprenta.

TEXTES QUE'S REPRODUHEIXEN

HISTORIA DE VALTER Y DE LA PACIENT GRISELDA. Aquesta llegenda, a la qual Boccaci donà primer que ningú sa forma definitiva, sembla tenir són antich origen en els *fabliaux* que'ls trovayres de la Edat Mitjana recitaven en llurs peregrinatges de castell a castell, constituhint una certa literatura oral de la qual, sortosament, se'n han perpetuades algunes mostres.

En la *novella X* de la derrera *giornata* del Decameron la historia de Griselda hi apareix exposada en forma qui difereix ben poch d'aquella en la qual el nostre Bernat Metge la deixà trelladada al català. Ab la circumstancia de que aquesta traducció no fou fèta sobre'l text italià de Boccaci, sinó sobre una traducció llatina que Petrarca feu de la susdita *novella*.

Molts anys després, En Carles Perrault s'encarregà de

tornar a son primitiu idioma el conte de la Marquesa de Saluça, o sía la *Grisélidis*, constituhint una narració en vers d'estil bon xich artificiós, conformement al gust de l'època, y en la qual està l'acadèmich francès ben lluny encara del camí de l'immortalitat que'ls *Contes de fades* havíen d'obrirlí més endevant y que dèu enterament a n'ells.

Una traducció castellana, feta probablement sobre'l text del Decameron, fou intercalada per Joan de Timoneda en son *Patrañuelo* (vegis *Patraña segunda);* aquest llibre fou imprès per primera vegada en 1576, a Alcalà de Henares y el lector curiós podrà consultar fàcilment aquesta versió de *Grisélida* per figurar reproduhída l'obra del llibrer-literat valencià en el volúm III de la Colecció Rivadeneyra.

Tocant a la traducció catalana, degué ésser feta pel secretari del rey En Joan d'Aragó, alguns anys avans de la composició de son famós *Somni*, per quant en el quart llibre d'aquest hi ha una referencia qui díu així: « .. *La paciencia y amor conjugal de Griselda, la historia de la qual fo per mi de llatí en nostre vulgar transportada, callaré, car tant es notoria, que ja la reciten les velles quan filen en hivern, entorn del foch.*» (Edició Guardia, plana 232; París, 1889.)

El text català de *Valter y Griselda* fou estampat per En Mariàn Aguiló l'any 1883, segons un manuscrit en poder de dit senyor y altre de la Biblioteca provincial. Anys després, N'Antoni Bulbena el va reproduhir a continuació del *Somni*, en la edició que d'aquest feu fer (Barcelona 1891).

Nosaltres ens hem servit igualment de la impressió de l'Aguiló, conservanthi les dues lletres qu'En Bernat Metge escrigué a Madona Isabel de Guimerà, venint a ésser el pròleg y l'epileg de la narració exemplar, per ell traduhida en elegantíssima prosa catalana.

HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D' HONGRÍA. La historia de la donzella sense mans cau de ple dintre'l genre de la llegenda o tradició popular, y són molt diverses les versions que d'ella se'n coneixen en diferentes llengues y ab noms també diferents. Hi ha en francès el *Roman de la Manekine*, de Felip de Reims (segle XIIIe), y en italià la *Istoria della Regina Oliva* de la qual se'n publicaren diverses edicions a les derreríes del segle XVe y començaments del XVIe

En català's coneix una versió d'aquesta llegenda, en la qual, essent en sustancia l'argument meteix de la historia de la filla del Rey d'Hongría, hi manca l'incident essencial de les mans tallades. El títul es el següent: *La historia de la filla de l'Emperador Contastí;* figurant aquest text en un manuscrit català de finals del segle XVe que, provinent de la Colombina de Sevilla, posseheix desde 1885 la Biblioteca Nacional de París. La revista *Romania* la publicà en son volúm 30 (1901-pàgs. 519 a 538) formant part d'un estudi de Mr. Hermann Suchier.

Per tot Catalunya es viva encara la llegenda de *Santa Lena* quals principals incidents són els meteixos de la historia de la filla del Rey d'Hongría. En la revista *Catalunya* del Novembre de 1903 (plana 459) s'hi pot veure aquesta versió popular, recullida a Olot y fidelment transcrita per la folk-lorista senyoreta Sara Llorens y Carreras.

Y no acabarèm la part documental d'aquesta ressenya sense fer notar que la situació inicial de la llegenda de qui tractèm fou destrament aprofitada per Perrault en sa rondalla titulada *Peau d'Ane;* si bé els incidents que'n feu derivar foren del tot uns altres, com pera un conte de fades convenía.

Referintnos a la versió que publiquèm ara en el present

volúm, hem de dir que són dos els documents catalans qui la contenen, els quals són essencialment iguals, sense que revelin emperò que l'un sía copiat de l'altre; que tals discrepancies hi han en els redactats respectius. Aquests documents són:

El codiç del monastir de Sant Cugat del Vallès titulat *Miscellanea ascètica*, el qual se conserva actualment en l'Arxíu General de la Corona d'Aragó. Aquest text fou publicat en 1857 per En Prosper de Bofarull, dintre'l volúm XIII de la «Colección de Documentos Inéditos» pàgines 53 a 79. En Bofarull atribuheix la lletra d'aquest manuscrit al últim terç del segle XIVe. (1)

Un altre codiç, de mitjans del segle XIVe existeix a Mallorca y es proprietat de la Biblioteca Provincial de Palma, el qual conté la *Invenció dels Cors de Sant Antoni Abad* y la *Historia de la filla del Rey d' Hongría*. Una y altre foren publicades en 1873 per En Bartomeu Muntaner.

Probablement tenint a la vista abdues versions En Bulbena publicà en 1902, formant part de son *Llegendari Català*, aquesta historia de la filla del Rey d'Hongría; la nova versió no s'avé ni ab l'un ni ab l'altre dels textes originals, y així més aviat ho estimèm com un *arreglo* fet ab l'obgecte de millorar la forma literaria de la narració. Llevat que'l compilador s'hagués servit d'altres documents que nosaltres desconeixèm, y que no indica com té per costúm.

Nosaltres al reproduhir aquesta *Historia* ens hem volgut atendre exactament a una de les versions originals, haventnos pera'l cas decidit en favor de la mallorquina, per havernos semblat més correcta que l'altra desde'l punt de vista ortogràfich.

---

(1) L'editor també senyala l'existencia de la llegenda en altre codiç procedent del Monastir de Ripoll.

HISTORIA DE LES AMORS DE PARIS Y VIANA. Se tracta aquí propriament d'un llibre *de cavalleríes*, y com a tal el classificà En Pascual Gayangos en son estudi posat al començament del volúm XL de la Colecció Rivadeneyra.

Segons el senyor M. Menendez y Pelayo degué existirne d'aquesta *Historia* una primitiva versió poètica. L'origen del llibre, segons el meteix senyor, es provençal, haventse traduhit al francès y d'aquest al castellà; en quant al text català li sembla independent del castellà, del qual n'existeixen també fragments d'una redacció aljamiada (1).

La primera edició francesa del Paris fou feta a Anvers en 1487; la primera edició catalana, a Girona, en 1495; la castellana, es de Burgos y del 1524.

Fins ara fa poch en que el doctor Robert Kaltenbacher ha publicat en alemany un completíssim estudi titulat *Die altfranzösische Roman Paris et Vienne* (Erlangen, 1904) no han pogut ésser resolts en definitiva alguns dubtes que la bibliografía de la famosa novela ofería, per rahó de la gran escassedat de les edicions primitives, les quals no havíen pogut ésser comprovades.

Havent reunit el doctor Kaltenbacher en son llibre els textes francès, català y castellà, poden remarcarse fàcilment les particularitats qui segueixen: En primer lloch, el text francès que publica el doctor Kaltenbacher (confrontat sobre cinch versions manuscrites) presenta un desenrotllament literari considerable, contrariament al català y al castellà. Aquests dos comparats ab el primer, venen a ésser com un *compendi* de la novela, presentant l'un y l'altre una semblant divisió de materies en forma de capítuls, capçats per

(1) Transcrits per N'Eduart Saavedra y publicats en la *Revista Histórica* de Barcelona (1876, vol. III, pàg. 33), difereixen molt del text castellà imprès a Burgos.

sengles rúbriques, particularitat que'l text francès no ofereix, essent tot ell d'una narració seguida.

Ademés d'això, les versions catalana y castellana's diferencíen de la francesa en detalls ben significatius. El bisbe amich de Paris qu'en el texte francès es dit de Sant Vicens, en els textes català y castellà's diu de Sant Llorens (vègin-se les planes 70, 73, 78, etc.) Així meteix, el criat de Paris qui mor ofegat al provar de passar el ríu (planes 92 y 93), en el text francès s'anomena Olivier, y Jordi en el nostre y en el castellà. Ab la particularitat de que aquest text derrer conserva la forma catalana del nom, enlloch de la forma Jorge qui fóra propria de l'idioma castellà.

En cambi el text castellà ofereix discrepancies respecte'l nostre qui exclouhen la suposició d'ésser traduhit aquell d'aquest. La maré de Viana qui té el meteix nom de sa filla en la versió catalana, es nomenada Diana en el text castellà, lo qual es d'acort ab el text francès. Emperò cal notar aquesta altra circumstancia, de què els cavallers qui prenen part en el torneig y quals noms se detallen (pàgina 71) essent set en el nostre text y sis no més en el castellà, no apareixen determinats pel nombre ni pels noms en la versió francesa.

En resúm, cal admetre la existencia d'una versió primitiva de la *Historia de Paris y Viana* la qual deuría servir a Pierre de la Cypede pera escriure la novela francesa. Ara bé, en el text francès d'aquest autor s'hi troben les següents declaracions qu'ell fa: «Pluseurs aultres livres ay je » veu, mes entre les aultres j'ay tenu ung livre, escript » en langaige prouvensal, qui fut extraist d'ung aultre livre, » *escript en langaige cathalain*. Auquel livre se contenoit » la vie d'ung baron, qui s'appelloit messire Godeffroy » de Lanson, qui estoit dauphin de Vienne. Et eust une

» filhe, que l'om appelloit Vienne, laquelle estoit non pa- » reilhe de beaulte. Et comme ung chivalier, qui s'appelloit » Paris...» Y cap a la fi del prefaci: «Et c'il vous plaist » savoir qui je suis: *de Saint Piere j'ay prins le non, de la » Cypede pour sournon.*» El doctor Kaltenbacher se decanta també en favor de l'origen català de la novela. La versió catalana y la castellana qui'ns han pervingut impreses, poden ésser anteriors a la versió francesa, y fetes directament de la provençal o de la catalana original.

Y ara s'esdevé posar la qüestió en la forma següent: ¿Quína dificultat hi hauría en considerar la nostra versió catalana, de proporcions limitades com la coneixèm, com la primitiva forma donada a la narració? Al nostre entendre això es possible, y explicaría les analogíes de la traducció castellana ab la nostra y el fet particularissim de què'l nom Jordi hagi passat al text castellà sense alteració, no essent possible que'l traductor l'hagués tret d'enlloch més sinó del català. La obra del marsellès Pierre de la Cypede més que de traducció dèu ésser qualificada d'obra original, car ell seguint en lo substancial la narració catalana, construhiría la novela propriament dita dintre l'estil de les narracions cavalleresques d'aquell temps, brodantla ab descripcions y ampliacions considerables, afeginthi incidents y fent, en una paraula, obra de literat; car s'ha de reconèixer en honor a la veritat que'l text francès, segons el reproduheix el doctor Kaltenbacher, es bona cosa més interessant y literari que'ls altres dos, visiblement força plens d'ingenuitats y incongruencies.

El petit detall de dirse Diana la mare de Viana en el text castellà, a semblança del francès, no es prou pera treurens de la nostra opinió. Diana degué ésser originariament el nom d'aquella bona senyora; únicament qu'En Gumiel,

l'impressor del text català, alteraría, potser sens advertirho, la primera lletra del nom de la mare confós per la semblança ab el de la filla; lo qual es fàcil d'admetre tenint en compte que'l redactat català dóna repetit el nom de Viana, la filla, y no més una sola vegada el nom de la muller del Delfi.

Estampada a Girona en 1495 per Diego Gumiel la *Historia de les amors y vida del cavaller Paris y de Viana filla del delfí de França*, ho fou novament a Barcelona pochs anys després, probablement pel meteix Gumiel. Sols un exemplar de quiscuna edició se'n coneix actualment: el de la primera es a Copenhague, en la Biblioteca Reyal; el de la segona, mancat del full derrer en el quin degué figurarhi el nom de l'impressor y'l lloch y data de la estampació, es en poder de don Angel Aguiló. Molt s'ha discutit sobre si aquests dos exemplars eren o no d'una meteixa y única edició; en Conrad Haebler en sa *Bibliografía Ibérica del siglo XV* publicada derrerament (La Haya-Leipzig, 1903) encara diu: «He manejado este ejemplar (el de Copenha- »gue) y lo hallé del todo conforme con el incompleto de la »biblioteca Aguiló.»

Malgrat afirmació tan categòrica, ab la publicació quasi simultania del text de l'Aguiló per una banda y del de Copenhague per altra (en el llibre ja referit d'en Kaltenbacher), s'ha pogut demostrar palesament que's tracta de dues edicions, presentant els textes lleugeres variants, y essent diferenciades ademés pels escuts de l'impressor, qui són, en la primera edició, el dels dos lleons que reproduheix l'Haebler, y en la segona, el del pelican que ha reproduhit l'Aguiló.

Al publicar nosaltres el text català de la famosa novela en el present llibre ens hem decidit per la primera edició

de Girona, segons la transcripció de l'exemplar de Copenhague que dóna el doctor Kaltenbacher en el remarcable estudi tantes vegades referit. Emperò hem degut recórrer al text Aguiló pera suplir una llacuna del de Copenhague motivat per la manca d'un full (planes 4 y 5) en aquell únich exemplar de l'edició *princeps*.

LA TRANSCRIPCIÓ

Creyèm haver demostrat al principi la conveniencia de modernisar els textes en les edicions destinades a circular entre 'l publich qui no preten d'erudit, y qui llegeix pera procurarse esplay, o mogut d'una curiositat precursora del desitg d'apendre.

A honor de aquest públich que dihem, s'es feta la transcripció de les tres obres que publiquèm, atenentnos a les regles següents:

Substitució dels articles *lo, los* pels equivalents *el, els*. Es opinió nostra, qu'exposèm aquí senzillament sens pretendre revestirla d'una autoritat que no tením, que l'us de les formes *el, els* (reservant el *lo* pel neutre) ademés de donar una transcripció més ajustada a la fonètica predominant a Catalunya, enriqueix el llenguatge y evita algunes ambigüetats que l'us exclusiu del *lo* fa inevitables. Reportemnos pera posar un cas pràctich, al passatge de la plana 114, ratlla 15, del present volúm, allà hont Paris diu: «... *recor-* »*dantvos que per traure vostre pare de presó he oblidad* LO »*meu.*» Aquí hi hem deixat l'article *lo* de l'original perque

lo meu vol indicar *els meus interessos*, *tot lo que'm pertany*, y no vol referirse a *el meu pare*. La idea es ambigua en l'original hont sols s'hi veu empleat l'article *lo*, y cal estar en antecedents pera compendre que no pot referirse al pare de Paris, sinó als interessos d'aquest. Ab tot, quant se tractés de transcriure obres en vers, ens hi miraríem molt a substituhir l'article *lo*, *los* per *el*, *els*, ja que això portaría com a conseqüencia l'alteració del ritme.

Igualment hem substituhída la conjunció *e* per *y*, y l'adverbi *ne* per *ni*, tenint en compte que la pronuncia de una y altra es constantment *y* y *ni*; creyèm qu'els escriptors de l'època al posar *e* y *ne* ho feyen per influencia didàctica o literaria del llatí, car dejorn se troben exemples de les formes *y* y *ni* entremitj de les altres, com escapades de la ment del copista, lo qual revelaría quines eren ja aleshores les formes vulgarment usades.

També hem suplerta la *s* de *sperar*, *star*, etc., per la síl·laba *es (esperar*, *estar)* creyent així facilitar la lectura al lector no versat ab les formes velles o ab les modernes forasteres.

Per igual rahó hem posat *ll* en lloch de *l* en principi de paraula quan hem tractat de donar el sò de *ll* que'ls antichs ja suposaven sempre a la *l* inicial, com encara's fa avuy per avuy ab la *r*.

Algunes altres modificacions de menys importancia hem fetes que no creyèm necessari detallar; ab l'establiment de la puntuació y accentuació segons la costúm actual; ab la separació llògica de les paraules en cassos com *daquest (d'aquest)*, *queus (que os)*, *acordarmie (acordarm'hi he)* y en molts altres per l'estil; ab la rectificació ortogràfica de mots com *hoir (ohir)*, *aure (hauré)* y molts més, hem cregut assolir el nostre propòsit de que'l text aparegués deslliurat

de tot lo que podía dificultarne la lectura al qui no estigués habituat als textes antichs.

Per dImunt de totes aquestes alteracions de forma, ením en cambi la conciencia tranquila en lo que respecta al fons. No'ns hem permesa cap substitució de mots arcaichs per altres més moderns o més coneguts, ni la interpretació *à peu près* dels passatges qui oferien certa dificultat; el lèxich y les formes sintàxiques han estat respectades rigorosament. Ni tampoch ens hem atrevit a modernisar les formes verbals, com per exemple: *hach*, *estech*, *près* (*hogué*, *estigué*, *prengué*), etc., per entendre que podíen interessar desde'l punt de vista de la conjugació.

Que podèm havernos errat en l'aplicació del criteri ab que hem feta la nostra transcripció, es, més que probable, segur, malgrat el bon desitj que'ns ha guiat ; serveixi aquesta declaració pera disculparnos als ulls de les moltes persones de qui hauríem degut pendre consell avans de començar, puig si no ho ferem no fou per ridícula presumció nostra sinó per manca d'avinentesa.

R. Miquel y Planas

Barcelona, 25 decembre 1905.

BIBLIOGRAFÍA

DE LES EDICIONS CATALANES
DE LES OBRES QUE'S PUBLIQUEN EN EL PRESENT VOLUM

Valter y Griselda

1) « Historia de Valter e de la pacient Griselda escrita en llatí per Francesch Petrarcha: e arromançada per Bernat Metge. — Estampada en Barcelona per n'Evarist Ullastres en l'any M.DCCC. lxxxiij.»

Fascicle de XVI fulls, fet estampar en lletra gótica per En M. Aguiló y Fuster, Mestre en Gay Saber.

2) « Lo sompni den Bernat Metge. Ab gran diligencia revist e ordenat. Afegida novament la Historia de Valter e de la pacient Griselda per lo mateix Bernat Metge arromançada. — Barcelona. Estampa de Francisco Altes. M.DCCC.XCI »

Petit volum de 264 planes, fet estampar per (A. Bulbena y Tussell.)

La filla del Rey d'Hongría

1) « Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV) publicados de real orden por don

Próspero de Bofarull y Mascaró, Cronista de la Corona de Aragón.—Barcelona. En la imprenta del Archivo. 1857.»

Volum de 652 planes, qui conté la «Historia (de la filla) del Rey d'Hongría» en les pàg. 53 a 79.

2) «Invención del Cuerpo de san Antonio Abad: é Historia de la hija del Rey de Hungría: leyendas en prosa catalana-provenzal, inédita la primera, y nuevamente publicada la segunda, copiadas de un códice del siglo XIV existente en la Biblioteca Provincial de Palma, por el jefe de la misma don Bartolomé Muntaner, correspondiente de la Academia de la Historia. — Palma. Imprenta de Felipe Guasp y Vicens. 1873.»

Fascicle de 108 planes; ab notes crítiques y glosarí al final.

3) «Llegendari català. — Historia de la filla del Rey d'Hongría. Historia de la Emperadríu d'Alemanya, falsament acusada d'adulteri. Mirable aventura del cavaller Spercius. — Segons manuscrits & cróniques dels segles XIVe, XVe & XVIe. — En Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés, carrer dels Angels, 22 y 24. 1902.»

Fascicle de 56 planes, editat per (A. Bulbena y Tussell).

PARIS Y VIANA

1) «Historia de las amors: e vida del cavaller paris: e de viana filla del dalfi de frança.» (Colofó:) «Acaba la hystoria e vida dels dos anamorats ço es del cavaller paris e de

viana filla del dalfi de françà, emprentada en la insigna ciutat de gerona a V de iuny any Mil CCCC.LXXXXV.»

26 págines sense numerar, en 8u. Es tinguda per la primera edició catalana, y sols se'n coneix un exemplar, mancat d'un full (planes 4 y 5), en la Biblioteca Reyal de Copenhague.

2) « Historia de los amors e vida del cavaller Paris e de la infanta Viena. [Barcelona, 1497 (?)]».

L'únich exemplar conegut d'aquesta edició está en poder de N'Angel Aguiló de Barcelona. Hi manca el darrer full ab el colofó y per això no's coneixen ab certesa el lloch y data de l'impressió.

3) «Paris e Viana. M.CCCC. xCvij» (Colofó:) «Fon acabada de estampar la present Historia de les amors de Paris e Viana filla del dalfi de França, per tercera volta en nostra llengua Catalana, a cura e despeses d'Angel Aguiló en la ciutat de Barcelona lo xxv de Octubre del any del Senyor M.CM. iiij.»

Fascicle de XXXIV fulls, en lletra gótica, reproducció del text de l'edició n.° 2.

4) « Der altfranzösische Roman Paris et Vienne. Von doctor Robert Kaltenbacher. — Erlangen. Verlag von Fr. Junge 1904.»

Volum de VIII + 894 planes; estudi verament monumental fet per un investigador laboriós y entès en la materia. Hi han reproduhits per extèns: el text francés de Pierre de la Cypede segons set versions manuscrites; el text català, segons l'edició d'en Gumiel impresa a Girona en 1495, y el text castellà, segons l'edició impresa a Burgos, en 1524, per Alonso de Melgar.

HISTORIA DE VALTER
Y DE LA PACIENT GRISELDA

ARROMANÇADA PER BERNAT METGE

LLETRA DE BERNAT METGE
A MADONA ISABEL DE GUIMERÁ

A la molt honorable y honesta senyora madona Isabel de Guimerà: Bernat Metge, salut y reverencia subgectiva. A mi, encercant entre'ls llibres dels filosops y poetes alguna cosa ab la qual pogués complaure a les dònes virtuoses, ocórrech l'altre día una historia, la qual recita Petrarca, poeta llorejat, en les obres del qual jo he tingut singular afecció. Y com la dita historia sía fundada en virtuts de paciencia, obediencia y amor conjugal, y a mi sía cert qu'entre les altres virtuts, vós, senyora, siats dotada d'aquestes singularment, per ço he deliberat d'arromançar [1] la dita historia y de tramètrelaus perque vós y les altres dònes virtuoses prenats eximpli de les coses en ella contengudes, no per tant que jo'm pens que vosaltres freturets [2] d'a-

[1] *Arromançar*, traduhir. [2] De *freturar*, necessitar.

questa doctrina, car sens ella sots assats[1] pacients y virtuoses, mas per ço que ohints la present historia siats pus[2] ardents en seguir les dites virtuts: car diu lo mestre d'amor Ovidi, en les obres del qual, en temps que jo amava me solía molt delitar, que al cavall lleuger quan corre no li nou[3] si hom li dóna alguna esperonada. Suplicantvos que la següent historia vullats benignament ohir, y en les adversitats, les quals algú en aquesta present vida no pot esquivar, quan lloch serà ben remembrar d'aquella, per ço que mils[4] y pus pacientment puxats aquelles soferir, de les quals Déu vos vulla preservar per sa mercè. Amén.

---

[1] *Assats*, bastant. [2] *Pus*, més. [3] De *noure*, danyar. [4] *Mils*, millor.

ACÍ COMENÇA LA HISTORIA DE VALTER Y DE GRISELDA

En Italia es una provincia ornada de molts nobles castells y viles apellada'l marquesat de Saluça, de la qual era Marquès un fort [1] noble baró apellat Valter, jove, bell y molt graciós, no menys noble de costumes que de llinatge, y finalment en totes coses fort insigne, sinó que content d'açò que fortuna li havía donat no curava de l'esdevenidor, y trobava tan gran pler en caçar, que totes les altres coses que a fer havía'n menyspreava. Y especialment no's curava de pendre muller, de la qual cosa'ls seus vassalls y sotsmesos eren fort dolents [2] y despagats: els quals com molt ho haguessen soferit anaren ensemps al dit Valter, y la hu d'ells, el qual era de major auctoritat, o per bell parlar, o per major privadesa que havía ab el dit Valter, dix així:

[1] *Fort*, molt. [2] *Dolents*, queixosos.

«Molt noble Marquès, la tua humanitat dóna a
» nos audacia y gosar que, tota vegada que'ls fets
» ho requiren, ab devota confiança parlèm ab tu, y
» que ara les voluntats que tots tením secretes en
» els nostros coratges la mía veu notifich a les vos-
» tres orelles: no pas que jo hage algún interès sin-
» gular en açò, mas per tal com tu, segons que
» per molts indicis y senyals has sovent probat,
» mostres y reputes que jo són a tu molt car denant[1]
» tots els altres. Com, donchs, totes les tues coses
» placien y hagen a nos tostemps plagut, per ço
» que puxàm jutjar que som benaventurats quan
» aytal senyor havèm, y que serèm molt pus ben-
» aventurats en lo esdevenidor que tots nostres
» vehins, suplicamte humilment que vulles pendre
» muller, y que açò vulles fer espatxadament,[2] car
» els jorns se'n van y volen fort lleugerament. Y
» jatsesía[3] que tu síes en la flor de ton jovent, em-
» però la vellesa ensegueix aquesta flor, y la mort
» es prohísma a tota edat: tot hom egualment ha a
» morir, y l'hora es incerta. Placiat, donchs, que
» oges les pregaries d'aquells qui no menysprea-
» ríen els teus manaments, y comana a nos la elec-
» ció de la muller, car nos la't procurarèm tal qu'ella
» serà digne d'acostarse a tu, y de tal llinatge que
» tots porèm estar ab bona esperança d'ella. Des-
» llíurans, donchs, d'aquesta trista d'ansia en que

[1] *Denant*, davant. [2] *Espatxadament*, espeditivament.
[3] *Jatsesía*, ja sía.

» som, per ço que si Déu disposava en altra manera » de tu no te'n anasses menys de lledesme[1] successor, y nos romanguessem[2] sense regidor algún.»

Ladonchs,[3] el dit Valter, mogut per les piadoses paraules dels seus, dix:

«Vosaltres, amichs, me forçats de fer ço que » jamés[4] no fo en el meu cor. Jo m'adelitava que » visqués en llibertat, la qual fort tart es en matri»-moni, perque jo'm sotsmet de bon grat a la vo» luntat de vosaltres. Y jatsía[5] que jo confío de la » vostra sabiesa y fe, vull relevar a vosaltres del » càrrech que volets pendre per mi, car jo meteix » me'n vull haver l'afany de cercarlam: com jo sía » cert que la noblea de l'un no ennobleix l'altre, » y que moltes vegades els fills són desemblants als » pares. Tot el bé qui es en la persona no li ve » d'altre sinó de Déu, al qual jo coman mi y » tots mos afers, esperant qu'ell me trobarà cosa » que serà expedient a repòs y salut mía. Y pus[6] » vosaltres trobats plaser que jo prenga muller, » prometvos que jo compliré vostre desitg en breu, » però vull que'm prometats que qualsevullá muller » que jo prena ab sobirana honor y reverencia la » tractarets, y qu'entre vosaltres no hage algún qui'n » diga mal ni's clam de la elecció per mi faedora. » Qualsevulla muller que jo pendré, aquella vull

---

[1] *Lledesme*, llegitim. [2] De *romandre*, quedar. [3] *Ladonchs*, aleshores. [4] *Jamés*, jamay. [5] *Jatsía*, ja sía. [6] *Pus*, puix.

» que sía vostra senyora, y sía axí tractada per » vosaltres com si era filla de l'emperador.»

Ladonchs, tots a una veu concordablement li prometeren fort alegrament d'atendre y complir son manament, axí quan aquells qui per sobres de goig apenes cuydaven veure'l día de les noces, ab tant gran pler l'esperaven. El qual día el dit Valter els assignà que fossen aparellats a la celebració d'aquelles. Y noresmenys [1] manà als seus domèstichs y familiars que solemnement aparellassen les coses necessaries a la festa.

No molt lluny del palau del dit Marquès era situada una vila petita poblada d'alguns pagesos fort pochs y pobres, entre'ls quals n'hi havía un pus pobre que tots els altres apellat Janicola, y havía una filla apellada Griselda assats bella de cors, [2] mas era pus bella de bones costumes y de virtuts del coratge, [3] la qual s'era nodrida en sobirana pobresa, ab vianda grossera, y ignorant tot desitg carnal jamés no havía imaginat ni girat l'enteniment en folls ni delicats pensaments, ans reposava en el seu pit virginal coratge d'home vell y sabi, y ab inestimable caritat servía diligentment son pare, y pasturant algunes poques d'ovelles que havía, filava cascún jorn, y puys [4] tornantsen a casa aparellava cols o

[1] *Noresmenys*, mentrestant. [2] *Cors*, cos. [3] *Coratge*, cor. [4] *Puys*, després.

espinachs, o altres viandes covinents a la sua condició, y fahía'l llit a son pare; y finalment tot son temps despenía [1] en pietat y obediencia filial.

Y com Valter hagués acostumat de passar sovent per la casa de son pare, y s'hagués pres esment moltes vegades de la virtut d'aquesta nina, la qual virtut no era manifestada a la gent ni'n parlava algú, per ço com era de tan baix estament, el dit Valter se mès [2] en cor de pendre aquesta per muller sobre totes les altres.

El día de les nupcies s'acostava, y tot hom se maravellava d'hónt vendría la novia, y quí era. Y el dit Valter entretant fahía provisió d'anells d'aur, de corones y d'altres ornaments: y feu fer vestadures, calces y sabates a forma o a mesura d'altra donzella, la qual era d'estatura semblant a Griselda.

Ab tant, vench el día assignat, y com algú no sabés noves de la novia, tot hom estech fort maravellat, y majorment per ço com ja era hora de dinar, y la vianda y la casa eren ja aparellades. Ladonchs, Valter, axí com si degués eixir a carrera a la sua esposa, ixqué fòra'l seu palau be acompanyat de molts nobles homes y dònes, dreçant son camí vers la vileta dessus [3] dita.

---

[1] De *despendre*, esmerçar. [2] *Mès*, de *metre*, posar.
[3] *Dessus*, demunt.

Griselda, ignorant les coses que per ella eren aparellades,[1] y aportant aygua en un canter en el seu cap, entrassen en la casa de son pare, per ço qu'espatxàs[2] ço que a fer havía y que anàs ab les altres nines a veure l'esposada de son senyor. Y de mentres Valter anava pensiu entre sí meteix, acostantse vers la casa de Janicola, cridà Griselda per son nom, interrogantla hónt era son pare. Y aquella, reverentment y ab gran humilitat, resposli qu'en casa era, a la qual dix Valter:

«Mànali que vinga a mi.» Y quan el pare de la dita Griselda fo vengut, el dit Valter, prenentlo per la mà, ab veu baixa per ço que algún no ho ohís, dix:

«Janicola, jo sé que tu ames molt a mi, y tos- » temps he conegut tu per bo, feel y lleyal, y les » coses que a mi plaen jo'm pens que tu les ha- » ges per agradables. Emperò una cosa singular- » ment vull saber de tu: ¿si vols haver a mi per gen- » re qui só ton senyor?» Ladonchs, Janicola, espahordit per les dites paraules, dix:

«Jo no deig res voler ne aborrir sinó axí com » plaurà a tu qui ets mon senyor.»

«Entrèmnosen, donchs, — dix Valter, — sols, tots » sols, per ço qu'en presencia tua jo puxe interro- » gar ta filla.» Y aprés que foren entrats dins la casa de Janicola, esperant defora y maravellantse tot el poble, trobaren Griselda molt maravellada y

---

[1] *Aparellades*, preparades. [2] De *espatxar*, enllestir.

espahordida de l'aveniment de tan gran hoste, a la qual dix Valter:

«A ton pare y a mi plau que síes ma muller, y » pensme que semblantment placia a tu, però una » cosa't vull demanar, si véns acordada [1] que aprés » que nostre matrimoni serà acabat y complit, el teu » coratge's convenga de bon grat ab el meu, axí » qu'en alguna cosa jamés no's desconvenga ab la » mia voluntat, y que tot ço que jo volré fer te pla- » cia, y que no'm contrestaràs [2] ne'm faràs mala cara » jamés.» Al qual, la dita Griselda, tremolant per la novitat d'aquest fet, respòs:

«Senyor meu, jo no só digna de tan gran honor, » però si la tua voluntat es y fortuna mía que axí » sía com tu has dit, jo't promet que no tan sola- » ment faré ço que tu manaràs, ans encara't dich » que jamés no pensaré res que sía contra ton vo- » ler, ni tu poràs fer alguna cosa, posat que'm ma- » nasses matar, la qual cosa sía desplasent a mi.»

«Assats me basta», dix Valter, y mostrant aque- lla públicament al poble, dix:

«Aquesta es ma muller, aquesta es vostra senyo- » ra, aquesta amats y honrats; y si mi havets car, » hajats aquesta molt pus cara.»

Y per ço qu'ella no aportàs res de la fortuna vella a la novella casa, feula despullar tota núa a les honrades dònes qu'eren aquí, y dels peus fins al cap la feu vestir de vestadures noves. La qual,

---

[1] *Acordada,* conformada. [2] De *contrestar*, contrariar.

aprés que fo vestida, pentinada y bé arreada, apenes la conech el poble. Y encontinent Valter la esposà y li donà un fort bell anell, y faentla cavalcar en un cavall blanch feula amenar [1] ab gran alegría, present y acompanyant tot el poble, al seu palau.

En aquesta manera foren celebrades les noces fort solemnement, y Nostre Senyor feu tanta de gracia a la dita Griselda que algú no pogué jutjar que fos nodrida [2] en casa de pastor sinó en algún palau imperial, tant era cara y venerable envers tots, y apenes coneguera hom qui la conegués de nativitat, que fos filla de Janicola; tanta era la honestat de la sua vida, y la noblea de les sues costumes, y la dolçor de les sues paraules ab les quals se tirava els coratges de les gents. Y no tan solament dins els termes de la sua terra la llohaven, ans encara per moltes altres provincies era escampada la sua virtuosa fama, així que molta gent ab gran afecció y pler venía pera mirar aquella.

En aquesta manera Valter, ennoblehit d'insigne y benaventurat matrimoni, vivía ab sobirana pau en casa súa, y fòra sa casa ab sobirana amor de ses gents; y era tengut per fort sabi quan tan gran virtut amagada dejus [3] tan gran pobrea y fretura havía acostada a sí meteix.

---

[1] *Amenar*, conduhir. [2] *Nodrida*, criada. [3] *Dejus*, dessota.

Y no tan solament Griselda exercía negocis femenils y domèstichs, ans encara quan obs [1] hi era usava d'oficis públichs, y en absencia de son marit llevava de carrera'ls plets y qüestions de la terra, y metía pau entre'ls discordants ab tan bones y sabies paraules y maneres, y ab tanta maturitat y igualtat de juhí, que tot hom deya que Déu els havía tramesa aquesta dòna del cel.

No passà molt de temps que Griselda s'emprenyà, per la qual rahó tots els seus sotsmesos estigueren ab engoixosa esperança.

Aprés ella parí una filla molt bella, e jatsía que sos vassalls haguessen més amat fill, emperò no tan solament son marit, ans encara tota la gent ne hach fort gran pler.

Y aprés un temps que la filla fo desllatada, jatsía que'l dit Valter hagués assats probada la fe de la muller, emperò volchla probar y assejar [2] més avant. Y estant sol en una cambra cridàla, y ab cara trista dixli axí:

«Bé sabs tu, Griselda, y no'm pens que per la » present fortuna't sía oblidat l'estament del temps » passat; bé sabs tu encara en qual manera venguist » en aquesta casa, y com ets assats cara y molt » amada de mi; mas no ets axí cara als nobles ho-

[1] *Quan obs hi era,* quan ocasió hi havía. [2] *Assejar,* ensejar.

» mes de ma terra, majorment despuys[1] que comencist haver infants, car ténense forts per enjuriats » que síen sotsmesos a dòna que sía filla de pagès » així com tu ets. Y es de gran necessitat a mi que » desitg haver pau ab ells, que de ta filla faça no ço » qüe volría, mas ço que a ells plaurà; y covendramen a fer cosa que'm serà la pus trista y la pus » dolorosa que jo pogués fer, però no ho volría fer » que tu no ho sabesses, perque vull que tu ho consentes y que hi hages aquella paciencia la qual » me prometist en el començament de nostre matrimoni.» Ladonchs, Griselda, ohídes aquestes paraules, sense mudament de color y de paraula, dix:

«Tu ets nostre senyor, y jo y aquesta filla túa » som teus; fe de les túes coses així com te plaurà, » car res no pot a tu plaure que a mi desplacia, car » jo no desitg haver res ni he pahor de perdre alguna cosa en aquest món sinó tu. Jo he ficades » aquestes coses en el mitg del meu cor, les quals » jamés no eixiràn per passament de llonch[2] temps » ni per mort; totes coses impossibles se poríen » abans fer que'l meu coratge no's mudaría.»

Ladonchs, Valter, fort alegre per la dita resposta, mas dissimulantho com mils pogué, se partí davant ella demostrant qu'era fort trist.

Aprés un poch, tramesli un dels seus algotzirs en el qual ell se fiava molt (ben certificat de sa inten-

---

[1] *Despuys*, desde. [2] *Llonch*, llarch.

ció y de ço qu'ell entenía a fer) el qual vinent a ella gran hora de nit li dix:

«Senyora mía, perdonam y plàciat que no'm tin» gues en mal ço que jo forçadament he a fer. La » túa sabiesa sab quína cosa es qui ha afer ab se» nyor al qual hom no pot contrestar per dura cosa » y crudel que man ésser feta. Mon senyor m'ha » manat que jo prengue aquesta infanta, y que » aquella...»

Ab paraula estroncada leixàs [1] de parlar y de dir el cruel ministeri que devía exercir. Sospitosa era la fama de l'algotzir, sospitosa era la cara, sospitosa era l'hora, sospitoses eren les paraules ab les quals jatsesía qu'ella clarament entenés que aquell devía anar matar la súa dolça filla cara, emperò no gità [2] llàgremes ni sospirà gens, la qual cosa no solament fóra estada molt dura a mare, ans ho fóra semblantment a nodriça. Puys ab bona cara prenent l'infanta, guardantla un petit, y besant aquella, benehíla y feuli el senyal de la creu en el front, y donàla a l'algotzir dihentli:

«Veten, y mèt en execució ço que mon senyor » t'ha manat; mas prechte d'una cosa, que't guarts » que besties feres ne ocells no devoren ne mengen » aquest petit cors, ab tal condició però que per » mon senyor no sía manat lo contrari.»

Y aprés quan el dit algotzir se'n fos tornat a son senyor y li hagués recitat ço que per ell era estat

[1] *Leixar*, deixar. [2] *Gitar*, llençar.

dit a la dòna, y ço que per ella era estat respost, y li hagués donada sa filla, amor y pietat paternal mogueren fort el dit Valter; però ell no leixà son propòsit, ans la lliurà [1] a son algotzir envolcada en draps, y mesa dins una gran canasta posàla sobre una bestia que l'aportàs suaument; y feula aportar ab gran diligencia a Bolunya a sa germana, qu'era muller del comte de Panico, que la nodrís y que la instruhís ab maternal amor y estudi de bones costumes, y que la faes nodrir, y que la tingués tan secretament com pusqués, que hom en el món no pogués saber de quí era filla. Y el dit algotzir encontinent complí ab gran diligencia ço que li era manat.

Aprés Valter, considerant sovent les paraules y la cara de sa muller, jamés no pogué conèixer ni haver senyal que'l coratge de sa muller se fos mudat, car egual alegría, diligencia y cura, acostumat servey y amor semblant li demostrava de fet que d'abans havía acostumat; y jamés no li demostrà tristor ni li feu menció de sa filla, ni jamés desliberadament ni per incident el nom d'aquella no li eixí de la boca, que algú ohís.

Aprés d'aquestes coses que foren passats quatre anys, Griselda s'emprenyà, y parí un fort bell fill, del qual hagueren gran goig y alegría son pare y tots sos amichs.

---

[1] *Lliurar*, entregar.

Y a cap de dos anys que fo desllatat, Valter, tornant en l'acostumada curositat,[1] dix a sa muller aytals paraules:

«Bé creu que hages ohit dir com el meu poble » ha gran despler y no porta pacientment el nostre » matrimoni, majorment despuys que tu haguist y » comencist haver infants; però jamés no'ls sabé » tan greu com feu despuys que tu haguist fill; car » díen entre ells, y jo qui moltes vegades ho he » ohit, que «aprés la mort de Valter el nét de Jani- » cola senyorejar ha a nos», y a aquells es fort greu » que tan noble terra sía sotsmesa a aytal senyor. » Cascún día entre'l poble's díen estes paraules, per » les quals, jo qui són fort desitjós de repòs y a la » veritat me tem de perills de ma persona, me so- » moch moltes de vegades que d'aquest infant faça » ço qu'he fet de sa germana; mes denuncíoho » abans per ço que sobtosa y inopinada dolor no't » torbàs.» Y Griselda respòs:

«Senyor, ja ho he dit, y ara ho repetesch, que jo » no pux res fer, ni vull ni no vull sinó ço que a » tu plau, car jo en aquests fills no he als[2] sinó'ls » trevalls; tu ets senyor de mi y d'ells, per què fe a » ta guisa de ço del teu, y no hi demans mon con- » sentiment, car en axí com en l'entrament que » fíu de la túa casa'm despullí les vestadures, axí » despulli les míes voluntats y desitgs, y vestím els » teus, perque en qualsevulla manera tu vulles al-

[1] *Curositat*, preocupació. [2] *Als*, altra cosa.

» guna cosa jo semblantment vull aquella; car si jo
» fos certa de la túa voluntat, ja haguera començat
» a voler y desitjar ço que tu desitges; mas pus el
» teu coratge no pux prevenir, de bon grat seguiré
» aquell. Y si tu trobes plaher que jo muyre, tan-
» tost morré volenterosament, car alguna cosa final-
» ment ni la mort serà egual a la nostra amor.»

Ladonchs Valter, maravellantse de la constancia y fermetat de la fembra, partís ab trista cara denant ella; y encontinent tramesli l'algotzir que ja altra vegada li havía tramès, el qual aprés que ab gran instancia li hach demanat perdó si li feya res desplasent, axí com si degués a fer un gran crim, demanà l'infant. Y Griselda, ab cara y coratge dessus dits, pres entre'ls braços son fill bell y fort graciós, no tan solament per ella amat, mas per tots aquells qui l'havíen vist y ohit nomenar, y fahentli el senyal de la creu en el front y benehintlo axí com havía fet de la filla, y esguardantlo gran estona y besant aquell, sense llàgremes ni sospirs donal a l'algotzir dessus dit, dihentli:

«Vet ací mon fill, fe d'ell ço que t'es manat, mas
» d'una cosa't prech, que si ferse pot no jaquesques [1]
» menjar a les besties selvatges ni a ocells els de-
» licats membres d'aquest tan noble infant.»

Aprés l'algotzir se'n tornà ab l'infant a son senyor dihentli les coses dessus dites, en lo qual se maravellà molt y tan fort, que sinó com ell era cert

[1] De *jaquir*, deixar.

de la gran amor que Griselda havía a sos fills, per poch haguera haúda sospita que aquesta fortalesa femenil no partís d'enorme crueltat. Y aprés tramès el dit infant per l'algotzir a Bolunya, axí com havía fet de la filla.

Tots els dessus dits experiments y eximplis de benvolensa y fe conjugal pogueren haver bastat a Valter; mas molts homes són qui no's saben leixar y abstenir de la cosa pusque [1] l'han començada, ans continuant aquella, perseveren en llur propòsit.

Aprés, Valter, contínuament contemplava y guardava [2] sa muller si's mudava per ço que li havía fet, y null temps [3] pogué conèixer en ella alguna mutació, mas de día en día la trobava pus feel y ab major afecció envers ell, axí que abdosos semblaven d'un coratge, [4] car la muller, axí com dessus havèm dit, no volía ni aborría alguna cosa sinó axí com a son marit plahía.

Poch a poch se començà escampar mala fama de Valter, ço es a saber que ab crueltat y duricia [5] inhumana, per ço com se penedía del baix y humil matrimoni que havía fet ab Griselda, havía manat matar sos fills, car algún no podía veure sos infants ni sabía hom hónt eren; per la qual cosa Valter qui solía ésser tingut per sabi hom y noble,

---

[1] *Pusque*, desprès que. [2] De *guardar*, mirar. [3] *Null temps*, may. [4] *Coratge*, voluntat. [5] *Duricia*, duresa.

y solía ésser molt car als seus sotsmesos, fo reputat a les gents per infamis y odiós; y gens per aço el seu coratge no's mudava ni s'enclinava, ans procehía contínuament ab sospitosa severitat en la experiencia que havía començada.

Com aprés la nativitat de sa filla fossen passats dotze anys, ell tramés missatgers a Roma qui fessen semblant o fenyessen [1] que aportassen lletres del Papa ab les quals fos mesa fama entre'l poble que a ell era donada llicencia pel dit Papa, que per repòs y pau d'ell y de ses gents, separat el primer matrimoni pogués pendre altra muller. La qual fama, com fos pervenguda a noticia de Griselda, jo'm pens que la desconsolà y li donà gran tristor; mas ella no se'n mogué gens, ans estech ferma així com aquella qui de sí meteixa y de ço del seu havía ja ordonat una vegada y dispost, esperant què manaría ésser fet d'ella per Valter, al qual ella, sa persona y les súes coses havía subjugades y sotsmeses.

Valter havía ja tramès a Bolunya a son cunyat, pregantlo que li amenàs sos fills. Y la fama s'escampà que aquella donzella li amenaven que fos sa muller, la qual cosa son cunyat feelment exeguí.[2] Y amenántli la donzella que ja era d'edat de maridar, bella y excelent y de bells ornaments arreada,

[1] De *fenyer*, fingir. [2] De *exeguir*, executar.

y amenant ab ella son germà qui semblantment era d'edat de dotze anys, ab gran companya de nobles homes y cavallers, cert día per ell ordonat començà son camí. Y entretant, Valter, per ço que'n temptàs sa muller, axí com havía acostumat, a major dolor y vergonya d'ella feula venir públicament denant gran partida del poble, y dixli:

«Jo'm adelitava assats en ton matrimoni no guar» dant[1] el llinatge d'hont véns, mas[2] les túes costu» mes, y ara segons que veig tota gran fortuna es » gran servitut y gran subjugació, car a mi no es lle» gut de fer ço que sería llegut de fer a un llaurador. » Els meus vassalls me forcen y el Papa hi consent » que jo hage altra muller, la qual ja ve, y, sens » dubte, en breu hic[3] serà, per què està ab fort cor y » dóna lloch a aquella, y apòrtaten ab tu el dot que » hic aportist. Tórnaten a casa de ton pare: no es » fortuna en el món que dur perpetualment a la » persona.» Ladonchs Griselda respòs:

«Senyor meu, tostemps sabí y'm tinguí per dit » qu'entre la túa magnitut y la mía humilitat no hi » ha alguna proporció, y tostemps fuy certa que no » tan solament era indigna d'ésser ta muller, mas » encara d'ésser serventa túa. Y jurte per Déu qu'en » aquesta casa túa, de la qual tu m'has feta senyo» ra, tostemps son estada serventa dins mon corat» ge; per què d'aquest temps qu'he perseverat ab tu » ab molta d'honor, y més que jo no mereixía, fas

---

[1]. De *guardar*, reparar. [2] *Mas*, sinó. [3] *Hic*, aquí.

» moltes gracies a Déu y a tu; al sobrepús[1] te res-
» ponch que son aparellada ab bon cor y alegra de
» tornarmen a la casa de mon pare, y allà hont me
» nodrí en ma puericia[2] finir ma vellesa, y morir
» benaventurada y honorable vidua,[3] la qual son es-
» tada muller de tan noble varó com tu ets. Jo de
» bon grat do lloch a la novella muller, la qual pla-
» cia a Déu qu'en bon punt hic venga. Y pus a tu
» plau jo'm partesch d'ací alegrament; mas com
» manes que me'n port el meu dot bé veig jo quín
» es, y bé'm membre[4] com jo fuy despullada de les
» míes vestadures en el llindar de la porta de mon
» pare, y aprés que fuy vestida de les túes, vinguí a
» tu; y el meu dot no es estat altre sinó fe y nuditat.
» Vet, donques, jo'm despull aquesta vestadura y
» restitueschte l'anell ab que'm esposist; els altres
» anells, vestadures y arreaments, els quals m'havíes
» donats, en la túa cambra són. Núa isquí de la
» casa de mon pare y nua hi tornaré, sinó que'm
» par no sía digna cosa que aquest meu ventre, en
» el qual els fills que tu engenrist han estat, aparega
» nu al poble; per què si a tu plau, y no en altra
» manera, te suplich carament qu'en preu de la mía
» virginitat, la qual aportí ací y la qual no me'n
» aport, me vulles lexar una camisa d'aquelles que
» jo solía vestir quan estava ab tu, ab la qual puxe
» cobrir el ventre de mi qui solía ésser ta muller.»

---

[1] *Sobrepús*, més a més. [2] *Puericia*, infantesa. [3] *Vidua*, viuda. [4] De *membrar*, recordar.

Dels ulls de Valter cahíen fort espesses llàgremes y no's podía abstenir de plorar, y girant la cara detràs ab paraules tremolants dix:

«Plàume que hages una camisa», y plorant partís denant ella. Ladonchs Griselda's despullà totes les vestadures y romàs solament en camisa y ab el cap y peus nuus, y eixí de la súa casa acompanyantla molta gent qui li ploraven detràs dihent mal de la súa fortuna.

GRISELDA, sens plorar ni dir alguna paraula mala, s'en torna a casa son pare. Janicola, qui tostemps les nupcies havía haúdes per sospitoses, y de les quals jamés no havía esperat algún bé, ans moltes vegades havía imaginat que Valter no's tendría per arreat d'haver muller de tan baix estament, y que aquella qualque día quan ne sería ujat [1] gitaría de casa, havía estojat [2] en un lloch desat de la casa la gonella [3] aspra, grossa, esquinçada y arnada, que sa filla solía aportar; y ohit el brogit que la gent feya acompanyant Griselda, la qual, sens dir alguna paraula, s'en tornava, eixíli a carrera en el llindar de la porta, y cobrí aquella mitg nua de la vestadura antiga.

Per alguns díes la dita Griselda estech ab son pare ab maravellosa humilitat, axí qu'en ella no

---

[1] *Ujat*, enutjat. [2] *Estojat*, conservat. [3] *Gonella*, faldilla.

podía hom conèixer algún senyal de tristor, ni qu'ella anyoràs ni desitjàs la fortuna prospera que havía perduda, com tostemps estant en sa prosperitat hagués viscut humil y pobre d'esperit.

El Comte de Panico s'acostava ja ab la dita donzella, y gran fama anava per la terra de les novelles nupcies; y molta companya del dit Comte era ja a Saluça, qui havía dit al Marquès el jorn que'l Comte sería aquí. Y Valter manà venir Griselda al palau, a la qual aprés que devotament fo venguda davant ell li dix:

«Jo he gran desitg que aquesta donzella que hic » serà demà a dinar sía reebuda honorablement, y » els homes y les dònes qui ab ella venen, y sem» blantment els meus qui seràn en el convit, axí » que sía feta honor a cascún de lloch y de paraula, » segons sa dignitat; y jo en ma casa no he fembres » qui síen aptes en fer açò, per què tu, jatsía no síes » bé vestida, qui sabs les míes maneres y costumes, » pendràs càrrech de reebre y colocar les hostes » segons que fer se deu.» Ladonchs Griselda respòs:

«No tan solament faré de bon grat, mas ab gran » desitg açò y totes aquelles coses que jo sabré que » a tu vendràn en pler; y mentre que jo visque no » seré ujada ni'm anujaré de fer ço que tu'm ma» naràs.» Y encontinent a manera d'una serventa començà d'endreçar el palau y de parar les taules

y els llits, y d'amonestar les altres companyes que li ajudassen.

A hora de tercia del següent día'l Comte de Panico vench, y tota la gent se maravellà de la bellesa y bones costumes de la donzella y de l'infant son germà. Y eren molts aquí els quals deyen que Valter sabiament y benaventurada havía cambiat, y que ara havía pus jove y pus bella muller, y pus noble que d'abans, y que hauría fort bell cunyat.

Y dementre que'l convit s'aparellava, Griselda fo aquí continuament present, y sens que no's donà confusió ni vergonya de la desaventura que li era esdevenguda ni de la vestadura esquinçada que vestía, eixí a carrera ab alegra cara a la donzella, dihentli:

«Senyora, bé siats vós venguda.» Y puys acollí bé tots els altres. Y dementre qu'ella alegrament acompanyava y reebía'ls convidats ab plasents y gracioses paraules, y ordonà'l palau en tal manera que tot hom, especialment els estrangers, se maravellaven com tan gran sabiesa y magestat de bones costumes s'amagaven jus[1] tal hàbit, ella no's podía sadollar[2] de llohar en diverses maneres la dita donzella y l'infant son germà. Valter, quan tot hom se devía asseure a taula, giràs envers Griselda, y ab

[1] *Jus*, sots. [2] *Sadollar*, satisfer.

clara veu denant tots, trahentsen quaix [1] escarn d'ella dix:

«¿Què't par d'aquesta mía esposa, es assats bella » y honesta?»

«Cert hoc, [2] — dix Griselda, — car jo no'm pens » qu'en el món se'n pogués trobar pus bella ni pus » honesta, y si ab aquesta no has pau y tranquilitat » y vida benaventurada, no pens que ab altra en el » món la poguesses haver. Y placia a Déu que així » sía que ab ella visques ab pau llongament; mas » d'una cosa't prech y t'amonest, que aquesta no » vulles maltractar així com has tractada l'altra, » car aquesta es pus jove y nodrida pus delicada» ment, y no'm pens que ho pogués així sofrir.»

Y Valter, esguardant l'alegría y constancia de Griselda, la qual tantes vegades cruelment havía ofesa sens rahó, y havent pietat de la indigna fortuna que li havía feta sofrir, no ho pogué sostenir, y dix:

«Oh, Griselda! assats es coneguda a mi y es pro» bada la túa amor y feeltat; y no'm pens que dejus » el cel sía algú qui tan grans experiencies hage » haúdes d'amor conjugal.» Y dihent aquestes paraules, fort alegrament y ab gran cupiditat [3] abraçà la súa cara muller; la qual, per la novitat d'aquest fet, estava vergonyosa y així com si's llevava de dormir y hagués somiat alguna cosa desplasent, y dixli:

---

[1] *Quaix*, quasi. [2] *Hoc*, si. [3] *Cupiditat*, amorositat.

«Tu ets solament ma muller, altra no'n he haúda » ni'n hauré; sapies que aquesta que't penses que » sía ma esposada es ta filla, y aquest que't penses » que sía mon cunyat es ton fill. Ara has cobrat » ensemps totes les coses qu'en diverses partides » cuydaves[1] haver perdudes. Jo vull que sapien tots » aquells qui creyen lo contrari, que jo no't son es» tat impiadós ni cruel, ni t'he volguda condemp» nar, mas probar; ni he volgut matar mos fills, mas » amagar aquells.»

OHINT aquestes paraules Griselda, de gran goig tornà mitg morta, y per sobres de pietat eixí quaix fòra de son seny, y ab alegres llàgremes lexàs anar sobre sos fills, y abraçant aquells y fatigantlos ab besaments espessos, banyals llurs cares ab piadosos gemegaments y sospirs.

Y encontinent les altres dònes qui aquí eren, despullaren alegrament Griselda d'aquelles pobres vestadures que vestía, y arreàrenla de les súes vestadures acostumades y la ornaren fort altament y maravellosa.

Aquí hac tota la gent gran goig y alegría; y en aquell jorn fo feta major festa y pus solemne celebració que no'l día de les noces. Y puys per molts anys visqueren abdosos ab gran pau y concordia. Y Valter feu venir a casa súa Janicola, sogre seu

---

[1] *Cuydar*, témer.

fort pobre, al qual ell no havía dat semblant que'l preàs[1] res per ço que no fos fet empatxament[2] a la experiencia qu'ell volía fer a sa muller; y fèuli molt gran honor y molt de bé. Puys colocà sa filla en magnífich y honest matrimoni; y aprés sos díes, lexà son fill senyor y successor de la súa terra.

DEO GRACIAS

[1] De *prear*, preuhar. [2] *Empatxament*, impediment.

TORNA A ESCRIURE L'ARROMANÇADOR D'AQUESTA HISTORIA A LA DESSUS DITA SENYORA MADONA ISABEL

La present historia, senyora molt graciosa, he arromançada com pus pla[1] he puscut y he sabut, la qual, en esguardament[2] del llatí en que Petrarca la posà, es fort grossera. Mas jo imaginant que complauría a vós, no he recusat de demostrar la mía grossera ineptitut y atreviment gran qu'he haút quan he gosat parlar aprés tan solemne poeta com aquell es, el qual viurà perpetualment en el món per fama y pels insignes llibres que ha fets a nostra instrucció; suplicantvos, senyora, que la dita historia vullats creure així com es posada, car així fo allà com dessus es dit; jatsía que alguns menys creents y viciosos diguen que impossible es que dòna del món pogués haver la paciencia y constancia que de Griselda es escrita. Als quals, hom

---

[1] *Pus pla*, millor. [2] *Esguardament*, comparació.

poría ben respondre qu'ells tenen aquella opinió per ço com imaginen que açò que a ells es difícil sía als altres impossible; car moltes dònes són estades qui han haúda maravellosa paciencia, constancia y amor conjugal, aixi com fo Porcia, filla de Cató, qui's matà quan sabé que Varró, marit seu, era mort, y Ipsicratea, regina, qui volch anar pel món aixi com exelada [1] ab Mitridates, marit seu, y moltes altres coses, les quals, de present nom cur de recitar. Suplichvos encara, senyora, que mi, per envejosos contra justicia maltractat, vullats haver per recomanat en vostres devotes oracions; car Nostre Senyor ha mès en vós tant de bé, y vós que'n sabets tan virtuosament usar, que no'm pens que denant ell poguessets trobar repulsa de res que li demanassets.

---

[1] De *exelar*, desterrar

HISTORIA
DE LA FILLA DEL REY D'HONGRIA

HISTORIA DE LA FILLA DEL REY D'HONGRÍA

En Hongría hach un Rey qui havía per muller la pus bella dòna del món. Y el Rey, per sa bellea y per ço com era molt honesta y molt bona dòna, amàvala més que res que al món fos. Y havía d'aquesta dòna una filla sens pus, qu'era la pus bella criatura que al món fos. Morís la Regina que no'n romaseren més infants, y el Rey amàvala sobre totes coses. Feren gran dol per tota la terra per rahó de la mort de la Regina. Quan hach estat el Rey un gran temps, els Barons y els Comtes pensàrense que'l dol de la Regina sería passat. Acordàrense que dixesen al Rey que prengués muller per ço que'l regne no romangués a gents estranyes per fretura [1] de rey. Llavors els Comtes y els Barons anàrensen a ell y diguérenli: «Senyor, nos som venguts a vós per

[1] *Fretura*, manca.

» gran faeltat que os portàm, y per ço com som » tenguts que os digàm ço que os sía vostra honor, » y honrament de vostre regne. Vós, senyor, sa- » bets bé que vós no havets hereus sinó aquella filla, » per què os volèm pregar y clamar mercè que vós » que prengats muller de que'n romanguen hereus, » si que'l regne aprés vostra mort no romangue ni » venga en poder de gents estranyes, y nos no ro- » mangàm menys de senyor natural.» El Rey els respòs que molt ho deyen bé, y com a bons y a leyals vassalls, y que'ls ho grehía molt, mas que no era, quàn adés,[1] en volentat de pendre muller. «Però » pus vosaltres ho volets, si'm podets trobar tan » bella dòna com la Regina qui morta s'era, acor- » darmhi he. Emperò dichvos que si tan bella no era, » que no'n pendría gens, mas pus tant ho volets, » vosaltres vehés la beutat de la Regina, anats pel » món y si trobats tan bella dòna o donzella, si tot » no es filla de rey o de comte, sía filla de qui's » vulla, pendréla per muller.» Quan els Barons hagueren ohída la volentat del Rey, acordàrense que trametessen cavallers per diverses terres y que cercassen si trobaríen tan bella dòna com la Regina era. Y quan hagueren molt cercat, tornaren al Rey y diguérenli que moltes de belles ne trobaven, mas no'n trobaven tan bella com la Regina qui morta s'era. «Ara, donchs, — dix el rey, — leixatsme estar, » que negún temps no hauré muller si no era tan

[1] *Adés*, ara.

» bella com la Regina qui morta s'era»; y axí partírense d'ell. Y quan hagueren estat un poch de temps, ajustàrense[1] els Comtes y els Barons, y encara assajaren si poría mudar son enteniment el Rey, que volgués pendre muller. Y hach n'hi un qui dix: «Se» nyors, el Rey no's vol partir d'aquell enteniment » que no s'acorda de pendre muller si no era tan » bella o pus bella que la Regina. Anèm a ell que » jo'n sé pus bella.» Dixeren els altres: «¿Quàl serà » aqueixa?» Respòs aquell: «Sa filla es molt pus be» lla que no fo sa mare. Y el Rey àmala més que » res del món, y si lo hi consellats acordarshi ha molt » volenters.» Y digueren els altres: «¿Y quí lo hi con» sellarà tan gran pecat ni tan novell fet?» Respòs aquell: «Bé s'acordarà y s'avendrà del pecat ab » Déu, y la mala fama serà tost[2] passada.» Y axí per anach[3] d'aquell, acordàrense'ls altres que lo hi dixessen. Y anàrensen al Rey y pregàrenlo qu'ell s'acordàs de pendre muller, y qu'ell no volgués qu'ells romanguessen aprés sa mort menys de senyor natural. «Barons,—dix el Rey,—ja os n'he dita ma » volentat.» Y respòs aquell mal crestià y dix axí: « Senyor, ¿quí os trobava tan bella dòna o pus bella » que la Regina no era, pendríetsla per muller?» « Hoc, — dix el Rey, — volenters.» Respòs aquell mal crestià: «Jo, senyor, la os he y la os mostraré.» Y dix el Rey: «¿Y quàl es aqueixa?» Llavors dix

---

[1] De *ajustarse*, reunirse. [2] *Tost*, aviat. [3] *Anach*, parer.

aquell: «Madona vostra filla es pus bella que sa
» mare no era.» Respòs el Rey y dix: «¿Y còm pen-
» dría jo ma filla per muller ço que anch[1] més no fo
» ohit ni fet?» Resposeren tots el altres y dixeren:
« Senyor, pregamvos que ho fassats, que si de pecat
» vós en temets, quan n'haurets hahúts dos o tres
» fills poretsvos partir d'ella y farets penitencia, y
» romandràn hereus de vós per tots temps.» Respòs
el Rey: «Ara, Barons, jo m'acordaré sobre açò y
» retréus[2] resposta.» Els Comtes y els Barons partí-
rense d'ell.

El diable fo aparellat que li mès en cor que ho faés que prengués sa filla per muller, y ell anà veure sa filla, y vehéla maravellosament bella, encara pus bella que sa mare no era, y poșà de tot en tot son cor per punchció[3] de diable que la prengués per muller, y no's près altre acort mas ell meteix ho dix a sa filla. Y dixli: «Ma filla: mos Comtes y mos
» Barons m'han molt pregat que jo prengués muller
» per ço que'l regne no romangués en poder de
» gents estranyes. Y jo havíals respost que tant
» amava vostra mare, que si no trobaven tan bella
» dòna com ella era, que negún[4] temps no pendría
» muller, y han cercades diverses terres y no l'han
» trobada tan bella com vostra mare. Y puys sónse
» acordats que vós sots pus bella que vostra mare,
» y hanme pregat que os prenga per muller. Y jo'ls

[1] *Anch*, may. [2] De *retre*, tornar. [3] *Punchció*, tentació. [4] *Negún*, cap.

» he atorgat que ho faré. Y per ço, ma filla, alegrats» vos, que jo am més que vós hajats aquesta honor » y que siats Regina d'Hongría coronada, que si » altra estranya hinc[1] vénía.» La donzella qui ohí aquestes noves fo fort despagada en son cor, y no s'era maravella. Y dix al pare: «Senyor, aço no fo » anch més ohit ni fet, que'l pare prengués sa filla » per muller, y prechvos que no'm parlets d'aqueixa » rahó, que no os diré de vós que sots mon pare, » que no he en voluntat que negún temps hage ma» rit, que a Déu he oferta ma virginitat.» Respòs el pare y dix: «Sapiats filla que vós serets ma mu» ller y serets Regina d'Hongría.» Ab aytant partís el Rey d'ella, y feu cridar corts per totes les terres, y cridades les corts, ajustàrense els comtes y els barons y cavallers, y burguesos y d'altres maneres de gents sens compte. Y aquí vengueren juglars de totes parts, y aquí vengueren estruments de diverses maneres davant la filla del Rey, de día y de nit, mas Déu sab ella quín cor n'havía, y axí la festa y la cort era tan gran que null hom[2] apenes s'ho podía albirar.[3] El Rey feu fer vestadures maravelloses molt, de diverses maneres y de diverses colors, de cisclatons[4] y de draps d'aur ab pedres precioses y samits[5] y d'altres colors, y féyalesli assajar quan eren fetes les vestadures. Ja sía ço qu'ella'n fos

---

[1] *Hinch*, aquí. [2] *Null hom*, ningú. [3] *Albirar*, imaginar. [4] *Cisclatons*, roba de seda teixida d'or. [5] *Samits*, altra roba de seda.

despagada, y que li clamàs mercè que tan gran pecat no fos, mas no li tenía prou, que hont més la veya pus enamorat n'era, axí com el diable y les gents l'enceníen en la súa amor. El Rey feuli fer una corona d'aur ab pedres precioses molt belles. Y quan vench el vespre que l'endemà la devía pendre per muller, y les gents foren en aquella festa de totes aquelles parts aplegades, y les vestadures foren acabades y totes les altres coses complides, el Rey anà veser sa filla y aportali la corona d'aur, y dixli axí: «Ma filla, jo os espòs per muller y co-» ronvos per Regina d'Hongría y demà serets ma » muller»; y posali la corona en el cap. La donzella vehé que'l fet s'espaejava,[1] gitàs en terra plorant denant son pare y pregalo que aquell fet no fos. Y el Rey respòs y dixli: «Ma filla, agratvos que aquest » fet no pot romandre per res que no siats ma mu-» ller.» «Senyor, — dix la donzella, — tanta bella » dòna ha pel món ¿per què no'n prenets d'aquelles » qui són pus nobles y millors que jo no són? y po-» rietsho fer sens pecat.» «Ma filla,—respòs el Rey, » — no ha tan bella dòna al món com vós sóu, y » encara sóu pus bella que no fo vostra mare.» « Senyor, — dix la donzella, — ¿quínes belleses he » jo més que ma mare?» «Vós, — dix el Rey, — » semblats vostra mare en totes les faysons.[2] Encara » que havets pus belles mans qu'ella no havía.» Respòs sa filla: «¿Y per les mans sots axí enamorat

[1] De *espaejar*, aproximar. [2] *Faysó*, estil.

» de mi que'm volets pendre per muller?» Respòs el Rey: «Ma filla, per totes les bellèes que són en » vós som jo de vós enamorat, y especialment per » la bellea dę les mans, per què os prech, ma filla, » que os alegrets, que demà serets Regina d'Hon» gría y major honor no poríets haver.»

Ab aytant el Rey se partí de la donzella, y ella romàs ab gran pensament y pregà Nostre Senyor qu'ell la guardàs que aquell pecat no vengués a acabament. Y quan vench al vespre que tots foren colgats,[1] ella feu tancar la porta de la súa cambra, y apellà una dòna qui estava ab ella per cambrera, y dues donzelles. Y dixlos: «¿Vosaltres me jurarets » que vosaltres farets ço que jo os diré?» «Hoc bé, » madona»; y juràrenli ho. Dix la filla del Rey: « Mon pare'm vol pendre per muller per mals con» sellers que ha, y diu qu'es enamorat de mi espe» cialment per la bellea de les mans, y jo am més » perdre les mans que si perdía ma virginitat ni » consentía a tan gran pecat. Per què os dich y os » man pel sagrament que m'havets fet, que vosaltres » me tallets les mans.» Quan elles ohiren açò començaren a plorar y dixeren que per res del món no ho faríen, enans[2] se lexaríen occiure.[3] «Sapiats, — dix la donzella, — que si no ho fets jo cridaré y » fareos cremar a mon pare y tirassar.[4] » Y quan elles ohiren açò hagueren pahor de ço que no fos-

[1] De *colgar*, jaure (en el llit). [2] *Enans*, abans. [3] *Occiure*, matar. [4] *Tirassar*, arrocegar.

sen tirassades ni cremades, lligàrenli les mans l'una sobre l'altra y posales ella meteixa sobre'l cep, y l'una donzella tench el coltell sobre les mans y l'altra ab una maça ferí sobre'l coltell. Y axí ab gran dolor y ab gran pena tallàrenli les mans. Y tantost, hagueren un ferre calt, axí com ella ho hach ordenat cogrenli [1] els monyons.[2] Fet açò, feu metre les mans en un bell tallador d'argent y feules cobrir ab una bella tovallola de seda, y ella feuse metre en llit y bé abrigar. Tanta fo la dolor qu'ella sofería que null hom no s'ho podía pensar, mas ella sola ho sabía la veritat qu'elles sentíen.

Quan vench en l'alba tota la gent se llevà, y el brugit dels estruments fo lo major del món a la porta de la cambra de la filla del Rey. Adonchs aquella hora'l Rey donà cavalls y palafrens y d'altres besties y d'altres dons sens mesura. Y llavors el Rey apellà dos comtes que anassen despertar sa filla, que día era clar. Fet el manament, els dos comtes anaren allà, y tocaren a la porta de la cambra y nulla fembra no hi respòs ni els obriren la porta, y tornàrensen al Rey. Y dixérenli que negún no'ls havía respost, y que les portes de la cambra eren bé tancades, y bé fort. Ladonchs respòs el Rey y dix: «Ma filla vol que jo la vaja despertar, » bé sab què fa.» Dit açò, el Rey anà vers aquella encontrada y tocà a la porta de la cambra. Y sa filla manà que li obrissen y ell entrà molt alegre, y

[1] De *coure*, cauterisar. [2] *Monyons*, munyeques.

dix a les donzelles: «¿Còm dorm encara ma filla?» Respongueren les donzelles y dixeren: «Molt ha » vetllat anit o's sent malalta.» Respòs el Rey: «No » ès ara hora de sentir malalta, qu'ella pendrà avuy » major honrament que anch dòna presés. Entrehi » —ço dix el Rey—y despèrtala.» «Senyor,—dixe- » ren les donzelles, — no gosaríem»; axí com la donzella ho havía manat. Entràsen el Rey en la cambra, y anàsen al llit hont sa filla geya tota coberta, «Ma filla, — dix el Rey, — llevats sus que » gran día es, y vestitsvos y aparellatsvos y anèm » a la esgleya que tota la gent vos espera.» Llavors respòs sa filla: «Mon senyor, clamarvos hía amor y » mercè que aquest fet no'm fessets fer.» Dix el Rey: «Ma filla, no'm parlets d'açò que no pot ro- » mandre per res.» Dix ella: «Pus no pot romandre » per res, jo os daré ço perque vos hic sots, y de » què sots enamorat de mi axí.» Y apellà una donzella y feuli aportar el tallador d'argent en qu'eren les mans. Y dixli: «Senyor, veusaquí les mans y » veus ací els meus monyons»; y mostrali els braços. Y el Rey qui la vehé esmonyonada, isqué rabent [1] de la cambra, y començà a cridar com a hom rabiós y eixit de son seny. Aquí s'aplegaren els comtes, els barons y molta gent quan ohiren el Rey cridar y tan gran dol fer. Y demanàrenli: «¿Qu'es » açò, senyor, que havets ni per què cridats axí?» A cap de gran peça [2] ell els dix: «Vejats, senyors,

---

[1] *Rabent*, precipitadament. [2] *Peça* (*de temps*), estona.

» que ha fet la deslleyal de ma filla, que les mans » s'ha tallades per tal que no sía ma muller»; y feu aportar les mans a mostrar a tuyt.[1]

Ladonchs partís la cort, que tuyt se'n anaren com a gent desbaratada, que no esperava l'un l'altre, sal[2] els comtes y els barons qui romaníen ab el Rey pera conhortarlo,[3] y anch no vehés tan gran dol ni tan gran tristor, ni tan gran festa tan poch durar. A cap de gran peça'l Rey apellà son concell, y dixlos quína justicia havía afanyada,[4] ni quína pena devía soferir aquella que aytal honta[5] havía feta. Dixeren aquells qui havíen consellat que la prengués per muller, que la faés tirassar y puys cremar. Y els altres deyen que la faés devorar a besties salvatges, y quescú[6] dava mala sentencia contra ella, per fer plaher al Rey. Y hach hi un sabi comte qui dix al Rey: «Senyor, vostra filla es, si bé s'ha errat » contra vós, no os sería neguna honor si vostra » filla feyets occiure, mas fetsla metre en una barca, » y vaja per la mar axí com Déu la volrà guiar, y » viva o muyre, y vós no'n serets axí tengut a » Déu.» El Rey la feu tantost metre en una barca sens govern, axí que aquella ciutat era prop de mar, y feúla metre en mar. Y el Rey romàs fort trist y despagat tots temps de la súa vida, ni anch puys no hach muller ni cosa que molt li plagués.

---

[1] *Tuyt*, tots. [2] *Sal,* exceptuat. [3] *Conhortar*, aconçolar. [4] *Afanyar*, merèixer. [5] *Honta*, vergonya. [6] *Quescú*, cada hu.

Quan la mesquina de donzella fo en la barca, y's vehé dins en la mar, pensarvos podets si fo desconhortada ni en gran dolor: no ho pot hom saber sinó ella sola qui era sens mans y sens negún consell, de Déu en fòra. Mas Nostre Senyor, qui no desampara aquells qui en ell se fíen, donali tant de temps y tan bo, qu'en pochs díes vench a arribar en el port de Marsella. Y ja sía ço que'l port haja mala entrada y fort estreta, tot en axí se'n entrà la barca al port com si el millor notxer[1] del món l'hagués guiada. Y sus a hora de mitja tercia ella fo al port de Marsella, davant l'esgleya de l'hespital de Sent Johan, en una gran plaça. Y els mariners y l'altra gent qui eren al port, que veren la barca axí venir y no hi veren neguna persona qui la guiàs, maravellàrensen fort, y anàrenla veure. Y veren la dòna estar molt pensiva y demanàrenli d'hónt era ni còm era axí sola. Y ella respòs y dix, que fembra pecadora era; mas no hi havía null hom qui la entesés ni ella a ells aytanpoch. Estant ella axí en la barca, ventura fo de Déu que'l comte de Provença cavalcava riba del port de Marsella y vehé la gent aplegada a la barca y demanà què era allò. Y dixerenli que una fembra era venguda tota sola en una barca y que no havía mans. Y el Comte anàhi y vehéla maravellosament blanca y ab belles faysons, mas

[1] *Notxer*, patró.

qu'era descolorida, y no era maravella, per l'endurar [1] y pel trevall de la mar. El Comte feu cercar si trobaría negún hom qui l'entesés. Y vench un alemany y dix qu'ell l'entendría. El Comte feuli demanar a aquell hom d'hónt era. Y ella respòs y dix que d'Hongría; y ell li dix, ¿còm era aquí venguda, ni còm havía perdudes les mans?; y ella no volch respondre als, sinó que dix que fembra pecadora era. Y axí com a Déu plach, el Comte n'hach pietat y per ço que no vengués en mans d'homes qui la ahontassen [2] feula pendre a un cavaller y feula aportar a son palau del Comte. Y pregà a sa mare la Comtessa que per amor de Déu hagués bon solàç y que'n pensassen bé. La Comtessa era mala dòna y sens misericordia. Respòs axí: «¿Y què farèm » nos, fembra esmonyonada?» «Madona, — dix el » Comte, — major mercè serà d'aquesta que d'al» tra.» Y la Comtessa que vehé la volentat del Comte, son fill, feu pensar [3] de la donzella. Y com hach estat alguns díes, la donzella fo tornada en color, y fo la pus bella dòna que al món fos. El Comte, qui la vehé tan bella dòna, començasen d'enamorar y feu cercar tota Marsella si trobaría hom neguna dòna qui la entesés, y trobaren una fembra d'Alemanya qui la entenía. El Comte manali que la servís. Y la dòna era axí humil y avinent [4] de tot ço que podía, que tuyt l'amaven y li feyen plahers. Al

---

[1] *Endurar*, sofrir. [2] De *ahontar*, avergonyir. [3] *Pensar*, cuydar. [4] *Avinent*, afable.

Comte plach tant la súa bellea y els seus portaments que li fo semblant que vengués de bon lloch, y volchla pendre per muller, mas no ho gosava a null hom descobrir. El Comte s'era tant aprivadat [1] ab ella, que havía après de son llenguatge y ella d'aquell del Comte, si, [2] que s'entenien de moltes paraules. Quan vench un gran matí sus en l'alba, el Comte feu venir el capellà a la missa enans que la Comtessa, sa mare, fos llevada, ni els cavallers fossen venguts, y privadament en la capella ell la pres per muller. La Comtessa, sa mare, qui açò sabé, a guisa de rabiosa començà a cridar: «Vejats, senyors, » l'orat [3] de mon fill qui ha presa una lladria [4] esmo» nyonada per muller.» Quan els cavallers y els burguesos de Marsella ohiren açò, donàrensen gran maravella còm havía presa fembra que no sabía d'hónt era, y majorment còm no havía mans, ni negún no'l n'hi gosà reptar. La Comtessa, sa mare, no ho poch soferir; com vehé'l Comte amar tant sa muller, partís de Marsella y anàsen estar en un castell qui es riba mar a una jornada riba Marsella qui a nom Cres. La comtessa novella, ço es a saber, la muller del Comte, sabé ja bé parlar aquell llenguatge, fo pus avinent y pus amorosa a cavallers y a burguesos, y a richs y a pobres que anch pogués ésser nulla dòna, y així tota la gent amàvala més que res, així com ells meteys per la súa humilitat.

---

[1] *Aprivadat*, intimat. [2] *Si,* tant. [3] *Orat*, boig. [4] *Lladria*, lladra.

Esdevenchse qu'en breu de temps la dòna hach un fill del Comte molt bell, y tota la gent amala més. Quan l'infant fo cresgut y fo ja granet[1] que poch anar, tot día no feya sinó córrer pel palau cavalcant sobre una canya, y bornava[2] per sí meteix. L'infant era ben llarch[3] que tot ço que li donava sa mare pera menjar, tot ho dava als altres infants, y les vestadures atretal.[4] Y al Comte plehía tot ço que veya fer a l'infant y amàval més que res del món, que ben feya apares[5] que de bon lloch vingués. El Comte, moltes vegades, com era privat[6] ab la dòna, sa muller, havíali demanat que li digués de quí era filla, ni de quíns homes venía, qu'ell no la'n amaría menys, encara si fos filla del pus sotil[7] hom del món. Y anch ella no ho volch dir neguna vegada. Quan vench un día, el Comte li vench y pregala en totes maneres que li digués, que pus infants n'havía, bé li ho podía deixelar[8] son llinatge que no era duymés[9] de penedir. «Senyor, — dix ella, — pus que tant ho » volets, mon senyor sots y mon marit, sapiats, » senyor, que jo són filla del Rey d'Hongría»; y contali còm son pare la volía pendre per muller, y ella meteixa que's tallà les mans, y contàli tota la historia axí com demunt es escrit. Quan el Comte hach ohit açò, hach el major goig del món, y feu venir sos cavallers y els burguesos de Marsella, y

---

[1] *Granet*, grandet. [2] *Bornar*, justar. [3] *Llarch*, dadivós. [4] *Atretal;* altre tal. [5] *Apares*, semblant. [6] *Privat*, a soles. [7] *Sotil*, infim. [8] *Deixelar*, descobrir. [9] *Duymés*, desd'ara.

contàls còm sa muller era filla del Rey d'Hongría, y aquí feu la major cort y la major festa del món. Quan hagueren açò ohit les gents, si primerament l'amaren molt, llavors l'amaren molt més quan saberen qu'era de tan gran llinatge. El Comte feu manament que tot hom qui volgués sa amor ni sa gracia amàs la Comtessa y la honràs y fasésen ço qu'ella manàs.

A cap de gran temps, el Comte pensàs que volía saber la veritat, si era ver ço que sa muller havía dit que fos filla del Rey d'Hongría. Y dixli: «Ma-
» dona, si a vós plagués jo volría anar veser vostre
» pare, no pas que jo dubte que vós no siats sa filla,
» així com m'havets dit, mas per ço com sé qu'ell
» vos ama molt, que'l major goig qu'ell pogués
» haver que sabés que vós fosets viva.» «Senyor, —
» dix ella, — sapiats que res que vós vullats fer, a
» mi no sera greu, ja sía ço que la vostra partença
» sía a mi molt dura.» El Comte, qui hach ohída la súa voluntat, feu aparellar naus y galées, y ab cent cavallers tots vestits de tres parells de vestadures y ab bells cavalls, y ab bells palafrens, y ab armes totes noves, ell s'aparellà. Y quan se dech ell recullir, ell feu aplegar els burguesos de Marsella y el consell al palau. Y denant sa muller la Comtessa, ell els dix: «Barons, vosaltres sots els homes y els ba-
» rons que jo més am y en qui més me fío. Y per
» ço, pel sagrament y per l'homenatge que m'havets
» fet, vos dich y os man que vosaltres, madona la
» Comtessa amets y honrets y obehescats de tot

» ço qu'ella volrà. Encara os dich y os man que » negún manament altre de veguer ni de batlle no » sía obehit sinó ço qu'ella manarà.» El consell de Marsella respòs y dix: «Senyor, nos farèm y volèm » fer tot ço que vós nos manarets.» Ab aytant el Comte pres comiat [1] de sa muller y de ses gents y recullise ab tota sa cavallería y anàsen en Hongría. Y quan fo arribat en Hongría demanà en quàl lloch era'l Rey, y tramesli quatre cavallers que li faésen a saber que'l Comte de Provença era arribat en aytal port y qu'era per vengut parlar ab el Rey si volía que presés terra. Y el Comte volía que'l Rey que l'asseguràs ell y sa companya. Y el Rey respòs que molt li plehía que'l Comte que prengués terra, y que vengués saul [2] y segur. Ladonchs el Comte y els cavallers y les altres gents isqueren en terra, y les besties, y feu tots els cavallers vestir de les pus belles vestadures que havíen, y els cavalls armar. Y ab trompes y ab tabals,[3] y ab nafils [4] y ab molts d'altres estruments anassen ves el Rey. Y el Rey quan el vehé, que'l Comte venía així honradament, y que'l Comte de Provença era tan alt hom, isquéli a carrera y reebélo honradament.

Quan el Comte y totes ses gents foren albergats, el Comte anà veser el Rey a son palau, y el Rey féuli bell semblant y acollíl molt bé. «Senyor, — » dix el Comte al Rey, — jo volría parlar ab vós

---

[1] *Comiat* (*pendre*), despedirse. [2] *Saul*, salvat. [3] *Tabals*, timbals. [4] *Nafils*, mena de trompetes.

» privadament.» «Hoc volenter»; — dix el Rey. — Ab tant, entràrensen en una cambra abdoses, y el Comte dix al Rey: «Senyor, jo som vengut de llon-» gues terres per vós veser y per parlar ab vós. Y » os vull demanar que vós que'm donets tres dons: » El primer, que vós no os irescats de ço que jo os » demanaré ni os diré. L'altre, que'm digats veritat » de ço que jo os demanaré. El terç, si os desplehía » ço que jo os diré, que no'm fessets mal a mi ni a » ma companya, mas que'ns en leixets anar sauls y » segurs.» El Rey respòs y dix, que li plehía que axí fos com el Comte havía dit, y açò li promès en sa fe. Llavors dix el Comte: «¿Jo, senyor, vos de-» màn fill ni filla si n'hagués anch?» Quan el Rey ohí açò estech una peça que no respòs y vengrenli tots els ulls en aygua. Llavors dix el Rey: «En » Comte, promès vos he que os diré veritat, y no'm » cuydava que d'açò'm demanassets.» Llavors dix el Rey: «En Comte, jo haguí una filla, la pus bella » creatura del món, y per mals consellers volguila » pendre per muller, y ella com a bona crestiana » féuse tallar les mans», y contali tota la historia del fet axí com demunt havets ohit, «per què jo » no fuy puys alegre ni seré negún temps com a » tan gran mort la fíu occiure.» Dix el Comte al Rey: «Senyor, aqueixa dòna que vós deyts qu'es » vostra filla, y vós deyts que la fées occiure, jo » la he per muller.» «¿Vós?», dix el Rey. «Hoc, » senyor», dix el Comte. «Açò no pot ésser ve-» ritat en neguna manera», ço dix el Rey. «Sa-

7

» piats, senyor, — ço dix el Comte, — que veritat » cosa es», y contàli còm era arribada a Marsella y tot el fet còm era estat. «Y sapiats, senyor, que » jo n'he un bell fill. Y ja's fos ço que jo la creegués » qu'ella fos vostra filla, com ella m'ho hach dit, y » ab sa voluntat jo som vengutací.» El Rey, qui ohí que sa filla era viva y que tan honrat marit havía, hach el major goig del món, y anà abraçar y besar el Comte. Y de gran goig que hach no podía parlar, mas plorava y abraçava y besava, adés adés el Comte. Y a cap de gran peça ells isqueren de la cambra. Y el Rey tenía'l Comte per la mà que no'l se volía llunyar de sí. Y tantost feu cridar cort general, y feu manament que tuyt obehissen el Comte qu'ell era son fill, y qu'ell era Rey mentres fos en la terra. Quan la cort fo aplegada, el Rey els dix: «Senyors, veus ací el noble Comte de » Provença, marit de ma filla»; y contàls còm l'havía presa per muller y tot el fet. Els comtes y els barons d'Hongría foren molt alegres y feren tota honor que fer podíen al Comte. Y el Rey no l'apellava sinó fill, y ab ell menjava solament en una taula, y abdosos geyen en una cambra; ni de nits ni de díes no's partíen abdosos.

Quan vench que'l Comte hach estat algún temps en Hongría ab son sogre, dix al Rey que se'n volía tornar en sa terra. Respòs el Rey: «Sapiats que » no's pot fer, fill, que tantost vós partescats de mi.»

« ¿Y còm, — dix el Comte, — senyor, no es temps » duymes que torn en ma terra?» «No, — dix el » Rey, — mas trametàm un missatge en vostra te- » rra a ma filla, vostra muller, y a vostres gents, y » fetslos a saber que vós sots ab mi, y tots sans » y alegres.» El Comte vehé la voluntat del Rey y feu lletres a sa muller y als burguesos de Marsella, y feulos a saber que sa muller era filla del Rey d'Hongría, y còm el Rey l'havía reebut ab gran honor, y que no'l leixava partir de sí, mas qu'en breu l'hauríen san y alegre si a Déu plahía. Y que'ls pregava y els manava que amassen y honrassen sa muller y que faéssen tot ço qu'ella volgués ni manàs; y així per un correu ell tramès aquestes lletres al consell de Marsella. Quan el correu hach les lletres, messe en un lleny[1] y venchsen a Marsella. Mas quan foren prop del port de Marsella, hagren vent contrari y no pogren entrar al port. Y per força covenchlos pendre terra al castell hont estava la mare del Comte. El correu se'n anà tot dret a la mare del Comte, y dixli novelles del Comte, còm el Rey d'Hongría l'amava y l'honrava, y que la Comtessa, sa muller, qu'era filla del Rey d'Hongría. Quan la vella Comtessa, mare del Comte, ohí aquestes novelles, fo irada y despagada, y pensàs còm poría emblar[2] les lletres al correu. Y dixli: «Mon amich, » vós sots trevallat de la mar, posats vuy tot día y » demà entrarvos n'ets a Marsella.» Respòs el co-

---

[1] *Lleny*, vaixell. [2] *Emblar*, furtar.

rreu: «Madona, jo he manament del Comte que » no m'atur en negún lloch, entrò[1] que sía a Marse» lla.» «Sapiats, — dix ella, — que pus tan bones » noves portats, que no os partirets vuy de mi»; y axí feulo aturar, y donali molt a menjar y a beure, y donali tant a beure que aquella nit fo embriach que no sabía hónt s'era. Y com vench a la nuyt, feuli emblar la bustia[2] en què eren les lletres, y cremà aquelles que anaven a la muller del Comte, y les lletres que anaven als burguesos y al consell de Marsella axí meteix, y feune fer altres falces semblant d'aquelles. Y dix la tenor de la falça lletra en axí:

«De nos En P. per la gracia de Déu, Comte de » Provença als faels seus, salut y gracia: Femvos a » saber que nos som fort despagats y irats que una » fembra estranya presèm per muller, que axí ens » ha enganyats, que'ns donà entendre qu'era filla » del Rey d'Hongría, y nos havèm sabuda la veritat » y havèm trobat una vil fembra que per una mala » feyta y lladronicis li foren toltes[3] les mans y fo » exilada de la terra d'Hongría. Per què os dehím » y os manàm en pena de cors y d'haver, que vistes » aquestes lletres, sens algún allongament[4] prenats » ella y son fill y fetslos tirassar per tota la vila de » Marsella y puys cremar, per ço com ella axí ens » ha enganyats que no volèm que de tan vil fembra

---

[1] *Entrò*, fins. [2] *Bustia*, capsa. [3] De *toldre*, treure. [4] *Allongament*, allargament.

» romanga hereu en Provença. Fetsho en tal guisa, » que nos en breu devèm ésser en Marsella, que no » hi trobèm ella ni son fill, mas que hajats complit » el nostre manament. Y femvos a saber que si » quan nos venrèm no havets fet ço que os manàm, » que nos farèm de vos y de vostres fills y de vos- » tres mullers semblant justicia, si que l'haver no » estorsrà [1] el cors ni el cors l'haver.»

Quan la vella de Comtessa hach fetes aquestes males lletres y falces, mesles en la bustia, y tornà la bustia al cap del llit del correu. El correu despertàs gran matí y anàsen a Marsella, y quan fo prop de Marsella feuse una garlanda al cap y entrà cantant per Marsella, y anàsen primerament a la Comtessa y saludàla de part del Comte y contàli tot el fet axí com era, que'l Rey no leixava partir el Comte de sí axí tost, mas qu'en breu vendría ab gran honor, si a Déu plahía. El correu se partí de la dòna, y ab gran goig anàsen al consell de Marsella, y axí com passava per la carrera, les gents el demanaven del Comte y ell els responía que'ls saludava molt y que la Comtessa qu'era filla del Rey d'Hongría. Quan vench que fo al palau del consell de Marsella, ell trobà'ls consellers y saludàlos de part del Comte, y donàlos les lletres que'l Comte'ls trametía, y dixlos de paraula la honor que'l Rey d'Hongría feya al Comte, per amor de sa filla, y que no'l ne leixava encara partir, mas qu'en breu

[1] De *estorsre*, preservar.

vendría, y els deya y els manava que amassen y honrassen la Comtessa, així com en les lletres se contenía, y que faessen tot ço qu'ella'ls manàs.

Quan els consellers hagren reebuda la lletra del Comte, feren cridar per la vila que tuyt venguessen al palau del consell pera ohir novelles y manament del Comte. Quan tuyt foren aplegats, els consellers obriren les lletres y donàrenles a l'escrivà que les lligís. Quan l'escrivà volch lligir les lletres, ell vehé que'l Comte feya aytal manament contra la Comtessa, dubtà que no volch lligir. Y apellà'ls consellers a una part y llegíls les lletres. Els consellers qui ohiren que'l Comte manava així destretament que la Comtessa y son fill deguessen estirassar y cremar, sinó qu'ell faría aytal d'ells y de llurs mullers y de llurs infants, foren espahordits y no's saberen quín consell se prenguessen. Y apellaren el correu, y demanàrenli a una part la veritat. «Tu » dius de part del Comte que nos amèm y honrèm » la Comtessa, y qu'ella es filla del Rey d'Hongría, » y vet les lletres que dihen lo contrari.» «Jo no'm » sé, — ço dix el correu, — que's dihen les lletres, » mas jo os dich veritat qu'ella es filla del Rey » d'Hongría, y si vosaltres no l'amats y no la hon- » rats, sapiats que'l Comte, vostre senyor, ne serà » despagat.» Y els consellers hagren d'acort ab els burguesos de Marsella què faríen de la Comtessa y de son fill. Els uns deyen: «Fets ço que'l Comte » mana.» Y els altres deyen: «Més val qu'ella y son » fill muyren, pus el Comte ho mana, que si nos y

» nostres fills y nostres mullers serèm destrohits per » tots temps.» Y alguns altres deyen: «¿Còm occiurà » hom ella y son fill per lletres, que'l correu diga » lo contrari?» Y axí estaven embargats que no's sabíen què's faessen. Y hach hi un hom sabi qui dix: « Senyors, el fet es molt perillós si fets ço que les » lletres dihen: que per aventura no ho ha manat, » que les lletres fossen falçades en neguna manera, » pus el correu dix lo contrari, y axí vosaltres hau» riets molt errat. Y si no ho fets y ell ho ha manat, » sotsne en fort gran perill, hont jo consellaría axí: » Barons, la Comtessa com que'l fet vage, ella es » bona dòna y sabèm bé que'l Comte l'amava molt » ella y son fill, y que nos l'occiàm a tan mala » mort no m'es semblant que's deja fer. Mas pre» nets la dòna y l'infant y metetslos en una barca, » axí com fo atrobada, y metetslos en mar, y Nostre » Senyor faça'n ço que li placia. Car per aventura'l » Comte es axí irat contra ella y serali passada sa » fellonía[1] com serà ací, pus que no la trobarà, y » vosaltres trobarets ab ell mercè.» Aquest consell plagué a tuyt y anàrensen a la Comtessa y portàrenli les lletres que'l Comte'ls havía trameses. Y dixérenli: «Madona, ab gran dolor y ab gran despa» gament que havèm de vós, nos que som ací y » tots quants som en esta terra, som venguts pera » dir a vós paraules que són fort dures a vós y a » nos. Veus quínes lletres nos ha trameses el Com-

[1] *Fellonía*, enuig.

» te»; y feren lligir les lletres. Y ella qui ohí les lletres caech esmortida en terra; a cap de gran peça, quan fo tornada en sa color, dix: «Senyors, ¿còm » poríen ésser veres aqueixes lletres? que al castell » de sa mare del Comte, llà hont arribà'l correu, » les li emblaren. Y prechvos que no enantets[1] con» tra mi entrò que'l Comte sía vengut, o que jo » hage trameses lletres o algún missatge.» «Sapiats, » madona, que nos ho faríem volenters, mas el ma» nament es perillós que no ho gosaríem allongar. » Mas oltra[2] el manament del Comte vos farèm ay» tanta de gracia, que nos no os occiurèm axí com » ell ho ha manat, mas metremvos en una barca » vós y vostre fill, axí com vos trobà hom, y anats » a vostra ventura.» Quan la dòna hach ohídes estes paraules si fo dolenta ni irada no's fo maravella y feu el major dol del món, y ells aparellaren una barca y mesérenhi la dòna y son fill y metérenlos en mar. La barca s'eixí del port de Marsella, y anà rodejant per la mar. Y alguns díes, axí com plagué a Déu, vench davant un monestir de dònes qui es riba mar. Y pescadors qui eixíen a pescar per obs[3] del monestir vehéren la barca sens tot govern, maravellàrensen molt y anàrenla pendre, y trobaren la dòna y son fill y vehérenla que no havía mans. Y demanàrenli quína fembra era, ni còm era aquí venguda. Y ella respòs que fembra pecadora era.

---

[1] De *enantar*, tirar avant. [2] *Oltra*, per demunt.
[3] *Obs* (*per*), per servey.

Menàrenla a l'abadessa, y l'abadessa qui vehé tan bella dòna y son fill molt bell infant, demanàrenla de ses convercions, y ella respòs y dix que fembra pecadora era y no als. L'abadessa hach pietat d'ella y de son infant y dixli si volía romanir aquí ab elles que servís Déu en aquell monestir. Y ella respòs: «Hoc, volentera.» Vestírenla de drap de religiós y fo pus humil y pus avinent de ço que podía, que totes l'amaven y la servíen com a elles meteixes. Quan hach estat un poch de temps, les monges consellaren a l'abadessa que la faés portera, que altre ofici no podía haver, y feula portera; y fo així avinent y així de bella resposta a totes les persones, que tuyt se teníen per pagats y per edificats. Nodrí son fill el monestir de les dònes. La dònà era així de gran abstinencia y estava en oració molt quescú día. Y estava en l'esgleya davant l'altar de madona Santa María, entrò que totes les misses eren dites, per ço com no podía estar al cor ab les altres dònes monges, com no sabía lligir ni cantar.

Quan hach estats ben cinch anys en el monestir, esdevenchse que un día estava a la missa davant l'altar en oració. El prevere volch ministrar y metre del vi y de l'aygua en el càlcer y no hi hach escolà ni altra persona que li donàs les canadelles, y ella havía gran volentat que li donàs les canadelles, mas no podía. Y mantinent[1] ella vehé denant l'altar

[1] *Mantinent,* al moment.

penjar dúes mans les pus belles que anch fossen vistes. Y pensàs que Déu y madona Santa María li volía fer per aventura gracia. Y ab gran devoció y ab gran reverencia acostàs a l'altar, y estès els braços y els monyons ves aquelles mans, y sobte les mans se preseren ab els seus braços aytambé y mils que anch no les havía hahúdes, llevat que un fillet ben sutil hi paría lla hont les havía fetes tallar. Y mantinent pres les canadelles y serví devotament el prevere. Y el prevere qui ja la coneixía y ja l'havía vista moltes de vegades menys de mans, y qu'ella havía cobrades les mans y no sabía còm, qu'ell no ho havía vist, maravellàsen fort. Y apellà l'abadessa, y dixli que aquella dòna havía cobrades les mans. L'abadessa apellà la dòna y feuli mostrar les mans y demanàli còm les havía cobrades, y quan ho hach ohit feula entrar a missa y cantaren *Te Deum laudamus* pel gran miracle qu'era esdevengut a la dòna. Y l'abadessa y tot el convent foren fort alegres de la gracia que Déu havía feta y hagrenla en gran reverencia y férenli tota honor que podíen. Y ella fo pus humil y pus avinent, y servía a totes així com podía. Y l'abadessa, per la gran gracia que havía de les gents, leixàla seer al cor ab les altres.

QUAN el Comte hach estat ab el Rey y l'hach per son regne menat, partís del Rey. Y al partir, el Rey donàli anells d'aur y pedres precioses, y draps

de seda y samits, y draps d'aur y perles y d'altres joyes que aportàs a sa muller. Al Comte donà cavalls y palafrens, y estors y falcons, y aur y argent, y d'altres richs dons, y seguílo ab comtes y ab barons y ab gran cavallería entrò sus riba de la mar. Y el Comte pres comiat del Rey y de la súa gent, y recullís ab tota sa companya en les naus y ab gran goig venguérensen a Marsella. Quan foren al port de Marsella, el Comte feu sonar trompes y nafils y tabals y d'altres estruments y ab gran goig entraren al port. Quan foren al port, enans que avallàs de la nau, els burguesos de Marsella, qui mills qui mills, axí com podíen li eixíren a carrera. Quan els hach saludats, tantost els demanà còm estava madona la Comtessa, y ells esteguéren que no hi hach negún que li respongués. «¿Còm no'm responets, — dix el » Comte, — es morta o viva?» «Senyor, — dixeren » ells y els consellers de Marsella, — ¿y no sabets » vós quínes lletres nos tremetès vós?» «¿Y quí» nes?», ço dix el Comte. «Adés ho veurets», dixeren els consellers; mostràrenli les lletres. Quan el Comte vehé les lletres, fo'l pus irat hom del món y dix: «¿Havets fet axí com les lletres díen?» «Se» nyor, no; ans nos som aventurats d'estar a vostra » mercè que no la volguèm occiure a ella ni a son » fill, mas metèmlos en una barca axí com la dòna » fo trobada y metèmlos en mar axí com Déu els » volch guiar.» Ab tant el Comte feu apellar el correu, y dixli: «¿Aportést tu aquestes lletres?» «Hoc, » senyor », dix el correu. « ¿Y giréste en negún

» lloch?» «Hoc, al castell de madona la Com-
» tessa vostra mare, que mal temps nos hi gità.»
« Aylàs! [1] — ço dix el Comte, — la deslleyal de ma
» mare ha feta aquesta falcía, que m'ha tolta la res [2]
» que jo més amava al món, mas jo faré d'ella ço
» qu'ella havía ordenat de fer de ma muller.» El Comte volch anar llà hont era sa mare que la faés tirassar y cremar. Y sos cavallers y ses gents pregàrenlo y li consellaren que no ho faés, que gran pecat faría y mala fama que'l ne seguiría, y per ço no'n trobaría abans sa muller ni son fill; y axí, estiguésen. Y feu avallar tota la gent en terra y jurà que no sería a Marsella trò [3] que sabés novelles de sa muller si era morta o viva. Y ab una nau armada y ab dúes galées partís de Marsella y cercà tots els ports, y les ciutats, y les viles y els castells qu'eren riba mar, y en quescún lloch feya avallar cavallers y demanar y cercar si hauríen vista una fembra esmonyonada ab un infant petit. Y axí rodejant, cercà la mar set anys que anch no trobà negunes novelles. [4] Y a cap dels set anys esdevench al monestir hont era sa muller. La nau estech en albayina, [5] que no havía vent ni's podía moure. Llavors dix el Comte: «Pus no havèm temps d'anar avant, vets
» aquell monestir y pregatslos que os vènen pa y
» vi y fruyta y ous, o'ns en donen.» Ab tant, avallaren dos cavallers de la nau, y anaren al monestir y

[1] *Aylàs!*, ay de mi! [2] *Res*, cosa. [3] *Trò*, fins. [4] *Novelles*, noves. [5] *Albayina*, deriva.

quan foren a la porta de la claustra trobaren la dòna qui era portera Y quan l'hagren saludada dixèrenli: «Madona, aquí en mar ha en una nau » un Comte y hans tramès ací y prègueus que li ve- » nats pa y vi y fruyta pera refrescament.» «¿Y » d'hónt es aqueix Comte?», ço dix la portera. — « Madona, de Provença.» Tantost com la dòna ohí Comte de Provença, tot el cor li començà de saltar. Y dix als cavallers: «Ara, si os plau, vos esperats » un poch y jo entraré a madona l'abadessa y fa- » reusla venir a la porta.» Ab tant, feu venir l'aba- dessa davant els cavallers y ells dixèrenli que'l Com- te la pregava que li venés refrescament. Y l'abadessa dixlos que no'ls en vendría gens, mas donarlosn'hía, pa y fruyta y de ço que hagués dins el monestir. Ab tant, els cavallers faérenho pendre y preseren comiat de l'abadessa y de la portera, y férenlos gra- cies y tornaren a la nau. Y mentre ells se'n anaven, dix l'un a l'altre: «Santa María, beneyta dòna, y » còm sembla aquella portera madona la Comtessa!» « Certes, cuytme [1] qu'ella sía», dixeren els altres. — « ¿Y còm ho podets dir, qu'ella no havía mans y » aquesta ha les pus belles mans que anch vehés a » dòna? Certes, si les mans no fossen, jo'm cuydara » qu'ella fos.» Quan foren a la nau, dixeren al Com- te: «Senyor, l'abadessa vos saluda molt y trametvos » aquestes coses y no volch pendre diners de nos. » Y sapiats que hi ha una dòna portera molt avi-

---

[1] De *cuytar*, pensar.

» nent, la pus bella dòna que anch fos, y sembla » madona la Comtessa axí fort, que no diriets sinó » qu'ella es, si no fossen les mans que aquesta ha » fort belles.» Llavors respòs el Comte y dix: «¿Sèm» blali axí fort?» «Hoc; sapiats, senyor, que si vós » la veyets y no li veyets les mans, que vós diriets » de tot en tot qu'ella es.» «Pus que tant la sem» bla, — dix el Comte, — irela veure per amor d'e» lla.» Ab tant, avallà de la nau y anàsen al monestir, y quan l'abadessa ohí dir que'l Comte venía, isqué ab gran companya de dònes. Y quan vehé la dòna portera, el cor li deya que aquella era sa muller, y quan li veya les mans ell ho descreya.

Mentre el Comte la guardava, que no'n podía partir l'ull, el fill de la portera vench y no hach cura de la mare ni de les altres dònes axí com havía acostumat. Y abraçava'l Comte y l'estrenyía y s'acostava a ell, axí que les dònes se'n maravellaven, y cridàvenlo y no's volía partir del Comte. El Comte s'era assegut entre l'abadessa y la portera y no havía cura sinó de la portera, que no la feya sinó guardar. Quan molt l'hach guardada, la portera li dix: «Senyor, ¿y còm guardats axí y no parlats ab » madona l'abadessa y ab aqueixes altres dònes?» Respòs el Comte: «Madona, no m'ho tingats en » mal, que per ço com vós semblats una dòna que » jo havía per muller, per què jo vaig exelat, que jo » amava més que neguna res del món y no havía » mans, y sapiats que de tot en tot m'es vijarès[1] que

1 *Vijarès*, aparença.

» vós siats.» «¿Y esvos vijarès, — ço dix la dòna, — » que jo la sembla axí com vós dehits?» «Hoc, » madona, sapiats per cert.» «Senyor, — dix ella, — » per cert que no hi anats enganyat en res, que jo » som aquella.» Quan el Comte ohí dir qu'ella era, vala abraçar y besar la cara y la boca y les mans, y la dòna atretal al Comte. Y l'abadessa qui açò vehé, esquivàs fort y semblantment totes les altres dònes. Y dix l'abadessa al Comte, que gran mal ensenyament feya y gran villanía, que a llur monja feya aytals coses. Y el Comte no's leixava per tot allò qu'ell no la tengués abraçada y bé estreta, y la besava, y la dòna atretal a ell. Llavors dix l'abadessa a la portera: «Oy, dòna: ¿y vós per santa dòna vos » teníem, còm podets soferir açò?» «Madona, — dix » el Comte, — no os sapia greu ni os en maravellets » que ans fo mía que vostra. Y sapiats, madona, » qu'ella es ma muller y somne anat set anys per » mar que no avallé en terra, per ella cercar, entrò » a ara.»

Ab tant, el Comte dix a l'abadessa y al convent còm l'havía presa per muller y puys còm l'havía perduda y còm l'havía cercada, y comtàli tota la historia del fet axí com demunt havets ohit. Y aprés pregà l'abadessa y a les altres dònes que no'ls fos greu, que pus tant n'havía trevallat y l'havía trobada, que volíalasen menar en Provença. Ab tant, l'abadessa y el convent respòs que si la dòna ho volía pus que sa muller era, ja fos que'ls fos greu, que ho soferíen. Ladonchs respòs la dòna, y dix que ver era

qu'era son marit y son senyor y ab ell se'n volía anar. Ladonchs el Comte donà al monestir tot quant haver portava, que no se'n retench sinó tan solament ço que li era obs per vianda trò a Marsella. Y pres la muller y el fill y preseren comiat de l'abadessa y del convent y vengrensen ab gran goig a Marsella. Quan els cavallers de Marsella y els burguesos ohiren que'l Comte venía y sa muller y son fill, y qu'ella havía cobrades les mans, ab gran goig y ab gran festa eixírenli a carrera y reebérenlos molt alegrament. Y axí el Comte ab gran trevall cobrà sa muller y son fill. Y la dòna, ab grans tribulacions, cobrà les mans y cobrà son marit. Y visqueren ensemps ab gran benenansa aytant com a Déu plagué, y hagren fills y filles maridades L'una fo muller del rey d'Aragó. Y l'altra del rey de Castella. L'altra del rey d'Anglaterra. Y l'altra del rey de França. Y d'aquell, eixí el llinatge del rey d'Aragó y tots els altres. Y despuys anaren en la gloria celestial, en la qual nos aport Nostre Senyor Déu per sa mercè. AMÉN.

HISTORIA
DE LES AMORS DE PARIS Y VIANA
FILLA DEL DELFÍ DE FRANÇA

9

HISTORIA
DE LES AMORS DE PARIS Y VIANA

Comença la historia de les amors y vida del cavaller Paris, y de Viana, filla del Delfí de França.

EN el temps del gran Emperador Carles, Rey de França, fill del Rey Pepi, que de l'una part d'Espanya llançà'ls moros, y d'aquella tragué y expelí llur infael y cruel senyoría, era Delfí de la ciutat de Viana un noble varó, per nom Godofre de Llançó, del llinatge real de l'Emperador, y per aquell molt amat. Aquest tenía per muller Viana, filla del Comte de Flandes, discreta y virtuosa; la qual, aprés d'haver estat per set anys sens infants, parí una filla molt bella, de qui fou feta gran festa, y fou nomenada Viana, y fou donada a criar a una noble dòna, qui havía una filla dita Isabel, que fou en el servey de la dita Viana criada. Aquesta Viana cresqué en tanta bellesa y saber de lletres y musica, que maravella era, y en totes coses

segons el desitg seu era servida. Aquest Delfí havía en sa terra un noble home y de gran llinatge, per nom micer Jacobo, qui havía un sol fill nomenat Paris, en qui era tota sa esperança, molt gran sonador y cantador; el qual, en edat de setze anys fou faent y valent de sa persona, qu'era cosa maravellosa. Y tenies molt ataviat de vestir y adreçat de coses de guerra y de caça, que bastara pera estarne servida una real persona. Y per ço era molt amat per l'Emperador y pel Delfí. Aquest Paris tenía gran amistat ab un fill d'un cavaller, apellat Edoardo, els dos d'una edat, y amàvense molt. Aquests dos eren sonadors y cantadors, però més Paris. Edoardo era molt enamorat d'una noble dòna del comtat de Braybant. Paris no's curava d'amors: posat que, havía un any, tenía grat per extrém de Viana, filla del Delfí, y com més anava, l'amor més li augmentava. Però com pensava aquell amor no era igual, desliberava deixarlo. Viana no apercebía les intencions de Paris, perque ell no's gosava demostrar com els altres barons qui per amor d'ella fahíen moltes coses de cavallería.

Còm Paris, per servey de Viana, venía les nits sonar y cantar ab Edoardo baix de la finestra hont ella dormía. Y còm escaparen a aquells qui els volgueren pendre.

PARIS, secretament ab Edoardo, les nits anava vers la part hont dormía la bella Viana, y aquí sonaven y cantaven maravellosament. En

què el Delfí, sa muller y Viana preníen molt gran plaher, y volent el Delfí saber quí eren, feu un gran convit hont tots els sonadors d'instruments foren. Y com no hi fossen aquells per qui's fahía, enutjàsen Viana vehent qu'en el convit no hi eren els qui veníen cascún vespre debaix de la súa finestra; dix a Isabel: «¿Qu'es açò que cascuna nit » vinguen ací tan maravellosos cantors y sonadors, » y no sapia qui són? Crech que per amor mía » venen.» Y el Delfí, per ferne plaher a sa filla Viana, ordenà que deu homes armats estiguessen amagats cerca d'hont aquests sonaven; y com haguessen sonat els menassen davant ell. Per què, venguda la nit, Paris y Edoardo vengueren al lloch acostumat ab un mocet qui els portava'ls instruments, y sonaren molt millor del que solíen. Y quan hagueren sonat, els deu homes isqueren, dihentlos havíen anar davant el Delfí. Y Paris dix a Edoardo: «Ja veus en quín punt som, y desplaume » per mi hages enuig. En veritat, jo més ame la » mort que si venía davant el Delfí; veges què acon» selles. El mocet es de guardar com nos meteixs, » car per ell seríem descoberts.» Edoardo respòs: « De mi no curs sinó tant com de la túa persona.» Paris dix als deu homes: «Senyors, leixaunos anar, » car nosaltres som al servey y honor del senyor » Delfí, mas no iríem ara davant ell.» Y els deu homes digueren que forçat els era d'anar. Paris y Edoardo, coneixent que forçat els era fer armes, meteren mà a les espases, y tan animosament se

defeneren, qu'ells, ab el mocet, se'n anaren sens lesió de llurs persones, y feren molt de dany en els deu homes.

Còm el Delfí y Viana s'enutjaren per no saber quí eren els sonadors.

VENGUT el día, els deu homes arribaren davant el Delfí, narrantli el dany que pres havíen, ab gran vergonya. De què'l Delfí fou molt enutjat, y féuhi anar l'altra nit tanta gent, que bé foren pera cent homes; mes Paris no hi tornà més, ans tench molt secret el cas. Y a Viana pesà molt no poder saber els qui sonaven; tant restà enamorada, que no podía parlar sinó d'ells. Y Paris, vehent quant perill era descobrir ses intencions, desliberà apartarsen, y tots díes anava a casa del bisbe de Sant Llorens y ab ell passava sa vida en gran pensament.

Còm el Delfí pera alegrar a sa filla Viana feu cridar un torneig.

EL Delfí, vehent que Viana estava pensosa per no poder saber quí eren els sonadors, pera alegrarla ordenà un torneig, per execució del qual tramès per tota França y Anglaterra, que tot baró o cavaller qui volgués fer actes de cavallería per amor de dames, que fossen en la ciutat de Viana'l primer día de maig; car Viana, filla del Delfí, posava un escut de crestall pera'l qui més esforçat sería,

ensemps ab una molt rica garlanda súa. Sabut per tota França y Anglaterra, la major part dels barons s'aparellaren pera ésser al torneig, en especial alguns barons qui eren enamorats de Viana. Dels quals eren Felip de Borbó, nebot del Rey de França; Edoardo, nebot del Rey d'Anglaterra; Antoni, fill del Comte de Provença; el Comte Isnaldo; Assalón, nebot del Comte de Provença; Girardo, fill del Marquès de Montferrat; Llançó, fill del Duch de Gaunes. Aquests set barons vengueren per amor de Viana, molt adreçats, ab molts d'altres.

Còm Paris deliberà anar en el torneig y de quàl manera.

VEHENT Paris l'aparell d'aquesta festa tan noble, per consell d'Edoardo desliberà anar secretament, y trameteren per cavalls y feren selles y armes ab senyals blanques, y el Delfí feu convit a molts dels barons qui eren arribats per causa de la festa, hont hagué grans sòns d'instruments; mes a Viana semblava no res, pensant en aquells qui tant l'havíen enamorada. El jorn del torneig arribat, tot hom fou aparellat segons es de costuma. Arribà la ilustríssima senyora en companyía de la senyora sa mare, y servida de molts cavallers y dames, vestida a la francesa: uns tapins xichs de vellut vert; el brial de domàs burell, sembrat d'unes manades de fe brodades, en les fulles molts maragdes y en les flors balaixs y robins, cosa rica, y en la vora de

la falda y cabes unes lletres d'or de martell en que's llegía:

« Té la Fe poder tan gran
» sobre nostra voluntat
» que l'esforça més del grat.»

Una roba ab gran falda, que una dama portava, de brocat carmesí morat, y en el cap lligaça de la terra y en el braç la garlanda qui era'l pris[1] d'aquella festa. Y Paris y Edoardo vingueren tots blanchs y posàrense a una part, y algú no'ls coneixía. Y ans del torneig, el Delfí manà que cascú per sí faés mostra pel camp. Y Viana dix a Isabel: «¿Què't » par d'aquests cavallers? ¿quàls fan més per la mía » amor?» Isabel respòs: «Aquell qui porta la corona » d'or, o aquell qui té'l lleó d'atzur, me paren mi- » llor.» Dix Viana: «Germana, aquells qui no tenen » algún senyal m'obliguen molt més dels altres.»

El torneig còm Paris restà vencedor.

Quan tots els cavallers foren aparellats, vench primer aquell de la corona d'or y isquéli altre cavaller y encontràrense de tant poder que trencaren les llances, y meteren mans a les espases, y ferírense tant que molts n'anaren a terra. Y molts d'aquells animosament tornaren en les selles, y cascú s'esforçava haverne l'honra. Y quan vench el

[1] *Pris*, premi.

vespre, molts d'aquells eren cansats; mes Paris, tan esforçat al vespre com al matí, donava tals colps que negú no'l gosava esperar. El torneig acabat, gran honor fou dada al cavaller no conegut de les armes blanques. Y fou menat al cadafal del Delfí, y fouli donat l'escut de crestall. Y de present Paris se'n torna secretament ab Edoardo; anava sovint a casa del bisbe de Sant Llorens, no faent demostració alguna, esperant què's diría.

Còm el Delfí y els altres s'enutjaren per no saber quí era'l cavaller que havía l'honra; y de la qüestió del valer de les dames; y del torneig que'l Rey de França feu cridar.

El Delfí estech no poch desitjós de saber quí era estat el cavaller tan secret. Y els cavallers tornàrensen parlant de la molt gran gentilesa de Viana y de la súa discreció, tant, que se'n mogué entre'ls barons grans diferencies. Alguns que amaven la filla del Duch de Normandia, y altres que amaven Costança, germana del Rey d'Anglaterra, deyen qu'eren més belles que Viana. Es ver que Viana avençava totes aquestes de graciositat y bellesa. Tant fou gran la contesa d'aquests, que Joan de Flandes s'enfellonì [1] contra'l frare [2] del Rey de Bohemia y's nafraren [3] malament. Tant, que vench

[1] *Enfellonir*, enutjar. [2] *Frare*, germà. [3] *Nafrar*, ferir.

a saber el Rey de França, qui dubtant açò no fos ocasió de gran dany, tramès a dir a tots els barons y cavallers que vinguessen tots davant ell, y daría en llurs diferencies sentencia, de què tots seríen contents. Y pensà'l Rey que ordenàs un torneig per amor d'aquestes dames, a vuyt de setembre en la ciutat de París, y qui més esforçat d'armes fos, se'n aportàs l'honor d'aquella festa. Y aquella donzella qui millor fos defesa, fos declarada per més bella de tota França, Anglaterra y Flandes. Y tramès el Rey a dir als parents d'aquestes tres donzelles que vinguessen en aquella festa. Y cascú d'aquells tramès, per amor d'elles, joyes, les quals fossen donades al més esforçat. Y cascú d'aquells trameteren la cosa que millor y més rica pogueren.

El pris que fou tramès pels parents de cascuna de les dames, pera la jornada del torneig de París.

PRIMERAMENT pera Costança d'Anglaterra fou tramesa una molt rica corona orlada de perles y de pedres precioses.

El Duch de Normandia tramès pera sa filla una garlanda molt rica y de gran preu.

El Delfí tramès per amor de sa filla Viana un rich capell[1] francès orlat de perles y de pedres, el qual li havía donat una noble dòna de França. Paris que veu que així gran festa s'aparellava en Fran-

[1] *Capell*, barret.

ça, aconsellàs ab Edoardo de l'anarhi, el qual li dix que anàshi secretament, perque si no anava tostemps se doldría. Per què Paris acordà d'anar, y secretament aparellàs molt bé d'armes y de cavalls.

De l'aparell que'l Rey de França manà fer de la plaça, pera'l torneig.

El Rey de França feu espatxar el camp y féuhi fer cadafals hont poguessen estar les gents. Es ver que algunes de les tres donzelles no hi foren, y per ço'l Rey feu fer tres banderes en lloch d'elles: l'una ab el camp blanch ab lletres d'or que deyen: «Viana, filla del Delfí de França»; l'altra ab el camp vert ab lletres d'argent que deyen: «Costança, germana del Rey d'Anglaterra»; l'altra ab el camp blau ab lletres de perles que deyen: «Floriana, filla del Duch de Normandía». Y feu partir el camp en tres parts, y en cascuna part feu metre una bandera.

Les rahons que'l Rey de França dix als cavallers la jornada del torneig.

Vengut el jorn del torneig, foren ajustats en la ciutat de París molts cavallers de França, d'Anglaterra, Flandes, Espanya, Alemanya, Lombardía y d'altres parts. En el qual día'l Rey feu metre aquelles tres banderes ab aquelles tres joyes, qui's mostraven gran cosa en la mitg del camp. Y el Rey de França estech en peus, y parlà

molt alt: «Barons, tot hom se meta sota aquella
» bandera que vol mantenir per amor de la súa se-
» nyora. Y aquesta cavallería sía d'amor y de cor-
» tesía. Emperò bé volèm que cascú fassa com més
» valentment puga, car bé os devèu tenir per hon-
» rats que os combatats per les més belles dames
» del món. Y os dich que aquell qui haurà la honor
» del camp, haurà'l preu de la cavallería, y aques-
» tes tres banderes ab les tres joyes qui hi són. Y
» aquella donzella qui millor serà defesa, daré sen-
» tencia que sía la més bella del món, y haurà'l
» preu de la bellesa de tota França, Anglaterra y
» de Flandes. Y la Reina tramet aquesta corona
» que sía posada al cap d'aquella, per senyal que
» haurà la honor d'aquesta festa.»

La mostra que feren les banderes que seguiren els servidors de les dames de qui eren.

Y manà que la bandera floriana fos la primera que faés mostra pel camp, y sota aquesta's meteren tots els qui l'amaven, ço es: Johan, fill del Comte de Flandes; Felip, nebot del Rey de França, el fill del Duch de Burgunya; el fill del Comte Isnaldo; el fill del Comte de Provença, y Jofre de Picardía; y aprés d'aquests molts d'altres. Aprés aquesta bandera vench la de Costança, la qual acompanyaven Frederico de Valoys; Johan, germà del Rey de Bohemia; el germà del Duch de Burgunya; el Duch de Braybant; y aprés d'aquests molts d'altres.

Aprés vench la de Viana, hont anaven Origo, fill del Duch de Borbó; el fill del Rey d'Anglaterra; el fill del Comte de Provença; Paris, fill de micer Jacobo; el fill del Marquès de Montferrat; tres fills del Duch de Gaunes; Johan Peralló, Duch de Normandía; y aprés d'ells molts altres cavallers, tots richs de paraments y cimeres. Feta la mostra, aquesta bandera tornà en son lloch. Y per cert, gran cosa era veure tan noble festa. El Delfí y el pare de Paris vengueren en aquella jornada.

La jornada del torneig, del qual fou vencedor Paris.

Ya hora de vespres vench en el mitg del camp el fill del Comte de Flandes, y venchli a l'encontre'l frare del Rey de Bohemia, qui per aquell fou ferit així durament que'l mès a terra. Aprés vench el frare del Rey d'Escocia, que així meteix fou per aquell derrocat. Aprés vench Origo de Borbó, y tots aquests derrocà'l fill del Comte. Aprés vench Edoardo, fill del Rey d'Anglaterra, y ferí aquest tan poderosament que li trencà'l braç. Y aquest derrocà cinch cavallers. Aprés vench Jofre de Picardía, y derrocà aquest Edoardo, y aprés d'ell sis cavallers. A la fí la sòrt vench a Paris, y ferírense tan fortment que dos n'anaren a terra, per què tornaren a la junta y Paris ferí tan poderosament a Jofre que'l mès a terra molt lluny de son cavall, y al colp el cavall de Jofre esclatà, y per ço la gent dix que tornassen a la junta. Mes Paris, com no

era conegut, no havía qui parlàs per ell, mas al Rey aparía que Jofre fos vençut, dihent que no volría fer tòrt al cavaller no conegut, com a bon cavaller. Y tramèsli un cavaller dihent com al Rey aparía que Jofre fos vençut, mes si ell volía justar altra volta per cortesía, que fos a sa voluntat, car ell li donava victoria d'aquell torneig. Y Paris respòs que la bellesa de Viana era tanta, que l'obligava de justar ab el cavaller una y tantes voltes fins se mostràs vençut sens contrari; les quals paraules aparegueren al Rey qu'eren de gran noblesa y virtut, dihent qu'ell devía ésser noble cavaller. Llavors Paris mudà de cavall, que Edoardo li tenía aparellat, y tornaren a la junta y ferírense de tan gran poder l'un a l'altre, que Jofre vench a terra del cavall molt durament. A la fí, de part de Viana no romàs sinó Paris tot sol. Y de la part de Floriana no restaren sinó tres. Y de la part de Costança altres tres, y digueren que la junta romangués fins l'endemà, y Paris dix que no, y ferí tan esforçadament que algú no li gosà estar davant, y axí portat el camp a fí, fou menat al cadafal del Rey, y fórenli donades les tres banderes ab les tres joyes y la honra d'aquella festa. Y molt secretament Paris y Edoardo se'n tornaren en el Delfinat, y Paris tornà a visitar el bisbe de Sant Llorens, qui el reebé ab gran amor, encobrint tota cosa del qu'era estat, esperant què's diría de la festa.

La nova que'l Delfí portà a sa filla com el torneig era estat vençut per sa part, mes no's sabía quí era'l cavaller qui tant l'havía defesa.

ELS altres cavallers se'n tornaren cascú en llur terra molt enutjats no portant alguna joya de la enamorada, y el Rey convidà'l Delfí y el pare de Paris. Y la Reyna donà al Delfí una corona que donàs a sa filla en senyal de la més bella dòna. El Delfí y el pare de Paris se'n tornaren en el Delfinat molt alegres; y la filla isqué a rèbrel segons havía acostumat, y ell la besà y l'abraçà dihentli: « Aquesta corona que jo os pos al cap, vos tramet » la Reyna de França en senyal de la més bella » donzella. Vós havèu haguts prou contrestadors, » mes millors defenedors; bé que hi es estat mester, » car de cascuna part restaven tres cavallers molt » forts, y de la part vostra no restava sinó un cava» ller de França sens senyal, y esse'n partit que ni » el Rey ni altres han pogut saber quí era. Y per ço » vós no sabèu a qui haver gracies de tanta honor. » El pris de les tres banderes li es estat donat ab les » tres joyes. Prech a Déu li do honra y exalçament.»

La dolença que Viana mostrà a Isabel per no saber quí era'l cavaller qui tant l'havía honrada.

VIANA restà molt enutjada per no poder saber el cavaller quí era, dihent a Isabel: «Germa» na, ¿y no diguí jo l'altre día qu'era amada pel més

» valerós cavaller de tota França? Per cert, germana, » aquest es aquell qui tan bé, sota la mía finestra, » sonà y cantà tantes nits; y qui vencé'l torneig en » aquesta ciutat de Viana; y ara mira quànta honra » m'ha feta. Bé tinch a desaventura no poder saber » quí es; bé es rahó sía ma vida trista per no sa» ber a quí ame»; y començàs a plànyer molt, y en tal pensament passà molts díes la súa vida.

Còm el pare de Paris mostrà a son fill y Edoardo, estava enutjat de l'estar retret de Paris, y per ço Paris anà ab Edoardo a Braybant.

El pare de Paris, qui no havía vist son fill en la festa, hagué gran dolor, y una nit, dormint ab son fill, dixli: «Fill, de tu esperava haver honra » y plaher, mes ara veigme lo contrari; car tu solíes » anar en festes y fer actes de cavallería, y ara he » vist no ets estat en aquesta festa, y no pots » partirte del bisbe; tinch a maravella de què es » venguda tan gran amistat»; al qual Paris res no respòs; y el día aprés el pare dix a Edoardo: « Jo veig la gran amistat que tens ab mon fill, qui » leixa morir sos falcons y cavalls de fam, y no » va sinó ab aquest bisbe: dubte no's faça religiós, » lo que jo no poría veure, y per ço te demàn » per mercè li parles y faces que, mudant ses obres, » sía més alegre y llarga la mía vida.» El qual Edoardo aconsolà lo millor que pogué, y, partint d'ell, anàsen a Paris, dihentli: «Jo veig que amor te

» danya tant que no ets de tu meteix, y ton pare y » amichs són en gran enuig per tu, per què plàciat » que vulles fer coses que més els placien.» Y Paris dixli: «¿Y què vols que faça?» Dix Edoardo: «Jo » volría que anassem a Braybant; vuyt mesos ha » no he vista ma senyora.» Paris fou content, y aparellàrense d'armes y cavalls y totes coses necessaries a llur anada. Y ans de la partida, Paris dix a sa mare: «Senyora, la clau de la mía cambra vos » comàn, y plàciaus no hi entre negú»; y cavalcaren y anaren a Braybant, hont faeren gales d'armes, de què alcançaren fama y honra y amor de dames.

Còm, absent Paris, Viana fou en sa casa y conegut clarament ésser Paris el qui tant la servía.

En aquest temps el pare de Paris fou malalt, y foune ocasió'l pensament del fill. Y un día'l Delfí l'anà a veure, aconsolantlo ab molt graciosa y discreta manera. Y aprés alguns díes, la muller del Delfí ab Viana foren a vèurel y visitarlo, demanant de son mal. Y ell respòs que tot son mal havía per pensament del fill, dubtant no's faés hom de religió. Y la Delfina'l consolà, llevantli aquella opinió. Aprés la mare de Paris mostrà a la Delfina y a Viana'l castell, y primerament li mostrà una gran sala hont havía diverses coses de combatre. Aprés, una cambra hont havía diversos aucells de caça. Aprés li mostrà la cambra hont dormía Paris, en la qual havía molts atavíos y tals qu'eren cosa

real, entre les quals belleses hi havía dúes perxes grans: l'una plena de diversos draps d'or y de seda molt aptament lavorats; l'altra era plena de diverses cobertes de cavall, d'or y de seda, de gran valor; y Viana dix: «Per cert negú no's dèu maravellar si » d'aquest Paris es fet gran cas; l'orde de les súes » coses manifesta gran part de la súa valor.» Y mirant axí Viana, vehé una coberta de cavall tota blanca, la qual li aparech fos aquella que Paris havía portada en la ciutat de Viana, y dixho a Isabel, y tota alterada no podía tenirse en peus, y dix a sa mare, congoixa li havía venguda y que's volía reposar un poch en aquell llit, y que li leixàs Isabel. Tots isqueren de la cambra, y Isabel tancà la porta; y elles entraren en un estudi no gran, hont estava la imatge de Nostre Senyor ab llanties y canalobres d'argent. Y aquí Paris se retrahía pera ses devocions, y aquí era la bandera blanca y totes les joyes qu'ell havía guanyades en la ciutat de París. Vehent Viana aquestes coses, fou certa que Paris era aquell qui tant havía desitjat saber, y dix a Isabel: «Germana, quànt es gran aquesta jornada pera » mi! Ara sé lo que tant he desitjat, y d'aquesta » cambra no desitge jamés partirme.» A la qual dix Isabel: «Guardàu, senyora; no façàu ni digàu coses » de que siàu represa, car a vós no fa res l'amor » d'aquest; bé sabèu que barons vos demanen, qui » són de vostra condició, y aquest no ho es.» Y Viana, molt enutjada, respòs: «Per una folla pre» sumpció túa no vull perdre tanta amor que fins

» ací he haguda, y en veritat, la segona vegada que » digues tals paraules no hauràs espay de dírlesme; » mes si a mi has amor hàgesla a ell, car es la mía » ànima súa. Y si consideraves les súes nobleses, » tu l'estimaríes més de cavaller del món. Y el Rey » de França volría haver donat l'una part del seu » regne que Antoni, fill seu, fos axí valent y es» forçat. Y no es algú qui's puga igualar al valer » seu, perque totes coses d'estima són en ell, y com » totes li faltassen, pense que la mía ventura m'ha » portada a la súa amor.» Viana y Isabel prengueren les joyes pera tenirles fins a la venguda de Paris y eixiren de la cambra; y tantost la Delfina y Viana, pres comiat, tornaren a llur palau.

Còm Paris, tornat del comtat, troba esserli estades preses les joyes.

Viana estava pensant día y nit en la venguda de Paris, el qual ab Edoardo arribaren de Braybant alegres. Y Paris, ans de descavalcar, anà veure'l Delfí, més per amor de sa filla que d'ell. Y al vespre, entrant en l'oratori pera fer reverencia a Déu, no vehé les joyes qui eren estades per Viana llevades. Y dix a sa mare que mal havía tenguda tancada la cambra súa. Al qual dix sa mare que no hi havía entrat algú sinó Viana; y Paris no replicà pensant que algún lladre ho hagués pres, y no deixà de fer sa oració. Y l'endemà visità'l bisbe de Sant Llorens, qui el reebé ab gran alegría. Viana, que

molt havía desitjada la súa venguda, vehent el vestit d'una roba de brocat rich que s'havía vestida a Braybant, folrada de vellut carmesí, ab una cadena de gran valua, refermà y augmentà'l gran amor que li tenía y acordà ab Isabel que tornassen les joyes a Paris. Per què un jorn, parlant Viana a sa mare, dixli.

Còm concertà Viana poder veures ab Paris.

SENYORA mare: may no m'havèu manat parlar » ab algún home de religió qui'm donàs doc» trina de les coses divines. Ací es el bisbe de Sant » Llorens qui es santa persona, plàciaus que jo par» le ab ell.» Y la Delfina feu venir el bisbe, y aquí parlaren de moltes coses santes, y al partir, Viana'l pregà que hi tornàs l'endemà perque li volía dir algunes coses de secret. Al matí el bisbe hi tornà, y Viana li dix que algunes joyes eren estades llevades d'algún lloch y ella sabía qu'eren de Paris, y temíensen de consciencia y volíenleshi tornar; per què'l pregà que li digués y el faés venir en aquell lloch hont li poguessen parlar.

Còm arribà Paris davant Viana.

EL bisbe, com a santa persona, ignorant les intencions d'aquests, dix açò a Paris, y el menà al lloch que havía emprès ab Viana, hont la trobaren ab Isabel; y Viana'ls acullí ab molt graciosa

manera, perque era de les més gracioses del món. Y près Paris per la mà, y apartantlo un poch perque no fossen ohits, dix:

Parla Viana a Paris.

PARIS: estant vós absent, la senyora ma mare y » jo anàm visitar vostre pare qui era malalt, » y cercant el vostre castell, en vostre retret vehèm » algunes joyes, y pareguérennos tan bé que les » prenguèm, y sabent que són vostres, volèmlesvos » tornar, demanantvos perdó de la descortesía.» A la qual Paris respòs dihent:

Respòn Paris a Viana.

ILUSTRÍSSIMA senyora: visitar la senyora vostra » mare y vostra senyoría a mon pare, es estada » mercè gran a nosaltres, vassalls vostres. Y posat » siàm de vosaltres, servos en major deute obligats » que de faeltat ens obliga, sotmetentnos a tota or» dinació de vostra ilustríssima senyoría. Les joyes, » si tenirles no os es desservey, suplich a vostra se» nyoría les vulla acceptar de ma voluntat, y són la » major cosa mía, no per la valua, mes per serme » estades donades pel que tinch més car. Y per ço » no poría presentarles sinó a vostra senyoría de » qui es tot lo de nosaltres.»

Replica Viana a Paris.

PARIS: fins ací dissimulat havèu la voluntat vos-
» tra, mes ara no podèu, que no es en vós;
» per què os demane per la cosa qui més amàu, si
» sóu vós el qui sonàs tantes nits baix del nostre
» palau, y vencés el torneig en aquesta ciutat, por-
» tàntvosne la garlanda mía. Y aquell qui en la
» ciutat de París restàs de vinticinch juntes de tants
» barons y cavallers, portàntvosne les tres banderes
» ab les tres joyes que nosaltres havèm preses en
» vostre retret, restant tan honrat d'aquella jorna-
» da. Per cert, Paris, açò no es servey de tenir enco-
» bert; si açò havèu fet per amor de mi, molt ho
» dech estimar jo, y de molt vos reste en obligació,
» y molt es rahó desitge vostra honra. Car per la
» menor d'aquestes coses no dèu esservos negada
» gracia alguna.» Guardant Paris la gran voluntat
de Viana, restà per sobres d'amor sens respondre.
A la fí, prenent esforç, dix:

Respòn Paris.

ILUSTRÍSSIMA senyora: no puch negar a tanta
» mercè la veritat, ni vull el camí desviar, qui
» es sols pera'l restaurar de ma vida. Y pus tant
» me sóu, senyora, obehirvos he en lo que manàu,
» majorment si volrà vostra senyoría recordar a
» quànts desvaríos l'amar en extrèm es escusa. Ver
» es que só jo aquell qui per haver solàç les nits

» llibertes, en fervos serveys, aquelles arribí cerca » de vostre palau, y les dos voltes fíu armes. Y si » d'aquesta desigualtat restàu desservida, siàu con- » tenta, que aquell qui m'ha fet vostre, ell farà de » mi la venia a vostra senyoría.»

Replica Viana.

PARIS: no es d'oblidar aquella discreció que porà » tenirse en nostra vida, jo os faré avís de lloch » hont ab major espay porèu fernos certs de les in- » tencions vostres.» Pochs díes aprés, fou Paris hont manà Viana, la qual coneixent quànt ab rahó dubtava Paris palesar ni rahonar la voluntat que ab tanta congoixa portava, per la excelencia que per bellesa, estat y disposició sobre les altres tenía com a senyora, li dix aquestes noves:

Les rahons que Viana dix a Paris en la segona vista.

PARIS: les condicions y criança que teniu, vos » fan tan gran, que no sé quí fossen pera igua- » larse a vós, y la disposició y esforç y serveys de » que per vós só estada servida, tals són, que a vós » sol me fan deutora, y pus per vostre tan esforçat » ànimo he merescut renòm de la més bella, ¿no es » rahó sía sinó del major cavaller? Y no os vull ne- » gar que'l major bé pera mi es sentir la voluntat » vostra. Y lo qu'es sols el descans pera vós, es el » repòs pera la vida mía.»

Respòn Paris.

TAN gran es el bé de vostra senyoría y tan palès » a tot el món, que, soferint jo dolors may no » vists, vivía, y nunca os senyalí ni os parlí, y enco» bert vos serví, perque no os fos desservey en la » opinió dels miradors, qui no sentíen quant l'ex» trém del voler no sols m'escusava de tan folla » empresa, més encara en alguna manera me igua» lava ab els grans a qui alguna presumpció acom» panyava en vostre servey. Deixe de dir quànt só » més de satisfer de la mercè que vostra senyoría'm » fa en voler no enutjarvos de servos servidor, y » béseus els peus per no haver abandonat a mi qui » tan vivament desitge podervos plaure.»

Còm sentí Paris el Delfí casava sa filla.

MOLTES enamorades noves passaren entre aquells en moltes jornades que pogueren parlarse, tenint llur pensament sols en poderse plaure, així descansant els trevalls de llur enamorada vida per algún temps ab demostracions de llur amor, fins que sentí el Delfí casava sa filla; y si ab molt gran cautela's tractava'l casament, a Paris fou manifest, perque al ver amor nenguna cosa està encoberta. Y perque'ls tals, ans dels altres desfíen, desesperat ab aquell major extrém de passions que poden sentir se deya.

Lo que Paris deya congoixantse del casar de Viana.

Oh, desaventurat y qu'he volgut jo esforçarme a » coses impossibles! Oh trist! y no podía pen» sar aquests y majors encontres en la fortuna tan » pròspera, y còm podía creure cosa tan gran fos » pera mi pacífica, tan contra opinió dels altres! » Oh, amor cega, que tu sola m'has envenat en la » creença d'aquesta seguretat que tenía! Oh quànt » descans es en els desastres poder mostrar ser es» tades les empreses rahonables! Y per ço es major » passió la mía, perque no tinch rahó d'escusació » alguna, sinó en aquells qui han navegat en les » mars en que jo'm trobe! Oh, amor, y per què a tots » igualment no senyoreges, o per què a nosaltres » no'ns dónes un altre món en que visquessem se» parats dels qui a tu no temen, pus les lleys ab » que'ns governes tan diferen de les altres!» Ab aquesta major congoixa que tenía, arribà en el lloch hont havía acostumat ohirlo Viana. La qual, vehentlo ab mostres de tanta passió, alterada dix:

Les rahons que Viana diu a Paris vehentlo arribar alterat, y la resposta.

Oh Paris, ¿còm sóu tal? ¿Quàl es la ocasió de » vostre trevall? Apenes puch creure siàu el » qui tant ha mostrat volerme pus sens desfiar de » la voluntat mía; ¿pot altra cosa enutjarvos tant ab » extrèm, quant ara enutjat vos mire?» A la qual res-

pòn Paris: «Ignora vostra senyoría la causa de ma
» dolor; oh, quànt a maravella tinch no s'espanta
» vostra mercè, ma vida haja bastat acompanyarme
» en aquesta darrera vista. Y per cert, quant ab ma-
» jor gloria só estat, tant ab major y més viva passió
» resta, y ab menor espay pera plànyer mes per-
» dues, que tan gran mutació natura nostra no
» comporta. A mi es cosa certa'l senyor Delfí ha
» apuntat casament de vostra senyoría, y per con-
» següent de la mort ab el temps que m'era consen-
» tit més viure.»

Mana Viana a Paris que fos parlar ab el Delfí de casament entre ells.

Y no sóu cert, Paris, que jo a vós vull? ¿per què,
» donchs, feu cas del voler de mon pare? ¿no
» sóu content que jo os ame? Pensàu que no'm só
» tan enemiga, que per tan gran interès meu no
» oblide a mon pare. Y no os enutgèu vós fins sa-
» piàu jo haver elegit altre senyor sinó a vós, a qui
» sols ame. Y pera fervos més cert de ma deslibe-
» ració, vull que vostre pare parle al senyor Delfí
» sía content jo sía vostra muller. Y si no ho volrà
» mon pare, coneixerèu a què'm força aquesta vo-
» luntat que'm governa; y no hajàu espant de qual-
» sevol empresa, que als dos qualsevol cosa dèu
» ésser a nosaltres lleugera, pus la ensenya es amor
» tan viva.»

Còm el pare de Paris parlà al Delfí del casament, y les noves qui's seguiren.

Y Paris, posat se alegràs de les noves de Viana, tan espantat restà del que manava, que pensà en ferli contraris; però tant l'aguardava, que, regraciant y oferint obehirla, près llicencia, y descobrí a son pare lo que tenía ab Viana y, com ell volía, ell parlàs ab el Delfí, del matrimoni. El pare de Paris estèch molt alterat de l'erra de son fill, y s'esforçà desviar tan folla empresa. A la fí, vehent la porfía y congoixa súa, parlà al Delfí, qui, no deixantlo acabar de dir, li menaçà de sos folls atreviments el castigaría, manant qu'ell ni son fill més no fossen davant sa vista; y entràsen en la cambra de Viana dihent quànt era descontent de l'atreviment d'un seu vassall, qui presumía casar ab ella, y que no s'enutjàs, qu'en breus díes la casaría ab tal que'n restaría molt honrada. Viana, fòra son pare de la cambra, dix a Isabel, ab qui sola restà: «Mon » pare vol que jo visca sens Paris, y jo fas vot de » no casar ab altre; de manera que si volrà mon » pare veurem casada, Paris serà son gendre.» Dix Isabel: «Senyora, mala desliberació es la vostra, » que ocasió serèu de la mort de Paris, que, sabut » vostra desliberació pel senyor Delfí, el farà ma» tar, pera que vós siàu altrament casada.» Viana s'enutjà molt de les rahons d'Isabel, fentli demostració no prenía a servey sos contraris.

Còm Paris, sabent el Delfí volía ferlo matar, fou per haver llicencia de Viana pera partirse, y còm Viana volgué seguirlo.

GRAN temps estigueren els enamorats sens poderse parlar ni veure, y Edoardo descobrí un día a Paris el Delfí el volía matar, y que fóra bo s'apartàs per algún temps. Y Paris, no volent partir sens llicencia de Viana, acabà que de nits parlaren, y vista la intenció que'l Delfí havía contra Paris, desliberaren els dos se'n anassen. Y volgué Viana, de Paris, dos coses: l'una, seguretat de persona súa fins a matrimoní; l'altra, que Isabel nunca per ells fos oblidada.

De quàl manera Paris concertà la partida.

AB aquest concert, partit Paris de la enamorada Viana, tramès un criat seu, nomenat Jordi, en aygües mortes, y feuli noliejar una fusta de rems y deixar cavalls, per passos, en el camí; senyalantli volía fer una mort y campar per aquella manera. Y, açò concertat, en l'hora primera del dormir baixà la delicada senyora ab Isabel, y a peu anaren fòra la ciutat, hont els esperava Jordi ab quatre cavalls; y cerca de dúes hores aprés d'ésser partits hagueren tanta pluja, que ab molt gran desatent cavalcaren tot el día, y, arribats a una vileta, s'apartaren en la casa del rector, qui era fòra la població, pera desviarse del camí, perque d'ells no pogués haver

nova. Y reposaren aquella nit, y molt gran matí cavalcaren fins a una aygua, qui fou molt gran a causa de la pluja. Paris manà probar l'aygua a Jordi, el qual, entrant l'aygua lo se'n portà, y ell y el cavall negaren, y pensant estar segurs tot aquell día, tornaren en la posada del capellà, d'hont eren partits, y deixaren aquí Viana ab Isabel; anà Paris ab son cavall pera mirar l'aygua, quan passar se poría.

Còm sabé Paris els del Delfí, qui els cercaven, eren arribats en la vila hont ells eren.

EL Delfí, sabuda la partida de Viana, ab aquella discreció que pogué, dels més fiats que tenía tramès pera cercar sa filla per diverses parts. L'un dels quals en aquella hora arribà en la vila hont estava Viana, y, no sabent nova, menaçava molt, dihent que si algú tenía amagada aquesta donzella qu'ell cercava (no anomenant quí era), el Delfí el condempnava en béns y en persona, y que vinticinch de cavall de casa del Delfí veníen aprés d'ell en cerca d'ella. El capellà, passant, ohí aquelles rahons y dubtà no fos la de sa casa. Y vènch a Paris y feuli avís del que ohit havía, y senyalant ell no volguera encórrer la pena. Paris, quasi fòra de sí, entrà en la cambra hont estava Viana, dihent:

Les rahons que Paris dix a Viana, descobrintli la venguda dels qui els cercaven.

Millor fóra pera mi no ésser, que trobarme » en cas en que ab alguna manera de con» sell no poría remediarse; que si ab la mort podíen » haver fí els meus mals, alegre sería; mes morint, » no pot morir ésser estat jo ocasió a vostra senyo» ría de tanta congoixa. A mi més honrada mort y » millor ampliada qu'ésser puga m'espera, pus a » vós es servida. Mas, ¿què farà vostra ilustríssima » senyoría? Els cavallers del senyor Delfí, pare y » tan enemich nostre, són ací, ¿qual estarèu davant » la senyoría, y les rahons súes com les ohirèu? a la » fe, ni veure no pot vostra mercè ni ohirlo sens » pena; y es sola mía la culpa; y pus jo sol vos tinch » ofesa, es degut jo sol de mi faça la venia»; y, tirada la espasa, volgué llevarse la vida.

Les esforçades rahons de Viana a Paris.

Viana, esforçada, pres la ma a Paris y posàs entre ell y la espasa, dihentli: «¿Què volèu » fer, Paris? ¿volèu llevarme aquell bé que sol me » resta? ¿més enemich me volèu ésser que mon pare? » Si davant ell arribe, filla li só, no'm llevarà la » vida; y llevareula'm vós, l'hora que de vostra mort » seré certa; y per ço vull que per mon servey ca» valquèu y esforcèu salvarvos, perque'l temps que » viurèu, viuré, y ab esperança.»

Resposta de Paris.

No vulla vostra senyoría manarme cosa que » l'ohir m'espanta; y poría leixar el foch la » súa espera; ¿y hónt viuré jo sens vostra senyoría? » Y pus tinch a morir, millor es en vostra falda, y » no deixarvos en tanta cuyta.»

Respòn Viana, esforçantse Paris se'n vage.

Paris: ¿ara volèu començar a desservirme? A mi » par no os tinch merescut que per vós me » perda. Partiu y salvauvos, que ni mon pare pot » maltractarme ni jo puch ésser sens descanç sen- » tint haurèu acampada la vida»; y feulo cavalcar sens leixarlo més dir, donantli un diamant pera que fos recort y senyal de l'amor li tenía. Paris partí y passà'l riu, sospeses l'enteniment seu y memoria, y sens descanç ni repar de cosa alguna, arribà per dúes jornades en aygües mortes, y ab la fusta passà en Gènova ab un criat seu qui el governava y servía, estant en tan gran pensament que solament no parlava.

En quàl manera arribà Viana davant el Delfí, son pare.

Viana, partit Paris, pera desviar els que son pare, pera cercarla, havía tramesos no'l seguissen, demanà que arribassen, perque era la que cercaven. Y arribats, volgué partissen ab ella pera

anar a son pare. Y posat se mostràs esforçada tant, que no gosaven aquells cavallers desobehirla; tan soberga passió l'acompanyava per l'ausencia del per qui vivía, que no's recordava qual se mostrara davant son pare; així era transportada en el que amava, que li semblava l'ànima súa en el cor d'aquell vivía. Y per ço'l pensament seu era hont era aquell, qual estava, quant perillava per l'ausencia trist no desesperàs. Perque quan major amor li havía coneguda, y per aquella majors gracies li havía fetes, ab major perill el mirava. Ab aquests debats y semblants, arribà davant son pare ab el capellà, son hoste, ab qui el Delfí, no volent veure sa filla, parlà, informantse del que d'ella y de Paris sabía, pregantlo fos secreta aquesta desaventura. Y ab ficció d'altres interessos, près la persona y béns del pare de Paris, y feulo metre en presó, hont fou visitat y aconsolat, y servit de tot lo que mester li era, per Edoardo. Y sa filla feu retraure en una cambra ab Isabel, com a persones preses, segons el servey els era fet; pensant ab aquest mal tracte, se mudaren les intencions a Viana; la qual, posat per l'ausencia de Paris no pogués alegrarse, descançava en pensar, vivint talment, d'alguna cosa'l servía.

Còm el Delfí tornà la filla en la llibertat primera.

PASSAT algún temps, l'amor de pare amansà les furies del Delfí, y manà tornar la filla en l'estament qu'estar solía, y parlantli un día li dix s'ale-

gràs que ja no's recordava de ses erres. Viana, no oblidada dels interessos del que amava, suplicà son pare tornàs a micer Jacobo en sa casa y béns; fou content el Delfí, pera tirar [1] a sí la voluntat de sa filla.

Quàl estava Paris en la ciutat de Gènova.

ESTANT Paris, en la ciutat de Gènova, fòra de tota esperança de cobrar l'estat que perdut havía, apartantse de tota alegría, visitava y estava continuament per les esglesies pensant en el procés de la súa vida. Y un día, desitjant saber què era de Viana, acordà trametre un home seu ab dúes lletres: l'una a son pare, l'altra a Edoardo.

La lletra que Paris fa a son pare.

SENYOR pare: la creença de vostra congoixa'm
» dóna tan gran passió, que no puch atrevirme
» en escríureus lo que tinch cregut: més no'm porèu
» veure. Y si éreu cert de quànt só aconhortat de
» ma vida sinó per causa vostra, no dubte perdo-
» naríeu a mes erres; les quals, la pena major de la
» culpa, me par fa prou esmenades; mes per vostre
» servey m'esforçaré podervos escriure, suplicant-
» vos descansèu, prenent consolació ab Edoardo,
» qui es altra persona mía. Besa les mans a vostra
» senyoría.»

---

[1] *Tirar*, atraure.

La lletra que Paris escriu a Edoardo.

SENYOR germà: de ma dolor sóu cert per ésser » absent de tota cosa que descansarme po- » gués; desterrat de ma senyora, de vós y de ma » terra, quant perdre podía, en un día perdí. De- » manvos de mercè, senyor, de tot l'ésser de mes » perdues m'avisèu. Recordantvos exilat quant fre- » tura vostres noves, y si podía saber sa mercè quant » les mans y peus li besa, segons la fe que tinch, » sería ferli servey y a mi gracia assenyalada enco- » menantvos la vida de mon pare. Resta pera vos- » tre manar.»

Còm Edoardo donà la lletra de Paris al pare y reportà les noves d'ell a Viana.

EDOARDO, rebudes les lletres, donà al pare de Paris la súa, y l'altra mostrà a Viana; la qual desliberà escriure pels recels que de la vida y amor tenía, pensant no dubtàs Paris ésser oblidat, si per algú li era fet avís, tornada en el primer estat, en sales y festes se mostrava.

La lletra de Viana a Paris.

SI de les dos parts que tením, podíen ésser les » operacions distintes, poríeu creure, senyor, » jo descanse. Mes perque les coses del cors, sens » tenir les de l'ànima conformes, no adeliten ni pe-

» nen, són més de cert, pus tinch l'ànima tan trista
» en l'estat que mon pare m'ha tornada, no sens
» gran congoixa'm trobe; y les hores que aparta-
» da'm tenía, descansava; pensant en aquell des-
» atent, d'alguna cosa vos servía; y ara, essent certa
» que, absent de mi, ninguna cosa no os pot plaure
» en tota alegría, vinch a perdre la vida que pera
» vostra mercè sola guarde.»

La lletra d'Edoardo a Paris.

Ja teniu, senyor germà, ocasió gran d'alleujar [1]
» vostres passions, que per ésser la major pena
» dubtar la persona de vostra senyora no fos en
» congoixa de maltractes, ara que ja es en l'estat
» que solía, remediar devèu als extrems que prenícu;
» y del que per vós es estada en trevalls de presó,
» no os n'enutgèu, pus ella se'n alegra. Que jurat
» m'ha, aquell estar més li satisfeya en absencia
» vostra. Ella ha conduhit es estat deslliurat vostre
» pare y tornat en sa casa. Sa senyoría vos escriu,
» y vol siàu alegre, guardantvos per les esperances,
» qu'encara no la deixen. Sos esforços són majors
» dels vostres, y per ço li pesarà no hage reports
» siàu altre ab aquestes noves, deixantvos de més
» dolre; feunos resposta y serèu servit del que pos-
» sible sía.»

---

[1] *Alleujar*, alleugerir.

Quàl estèch Paris, rebudes les lletres.

Ab aquestes lletres tramès Edoardo una lletra de crèdit a Paris, ab què li foren donats cinch mil ducats pera que pogués assentarse[1]; Paris, rebudes aquestes, estèch tan alegre, qu'era gran cosa; y llegint la lletra de Viana una volta, era gloriós pensant aquella senyora era deslliure de mals, de qu'ell tanta congoixa tenía, per esserne esta causa. Altra, quan pensava aquelles noves de quanta obligació eren, plorava les passions que cascú d'ells, per llur absencia, tenían. Però esforçàs en vestir y mostrarse, per ésser la voluntat de Viana; y per moltes lletres escriví a ella y a Edoardo, y molt sovint; la primera, qui fou resposta a la de Viana, es aquesta:

Resposta de Paris a Viana.

Aquella passió que l'ànima mía comporta, me » feya cert, ilustríssima senyoría, sens vostre » escriure, no es vostra senyoría en l'estat en que » solía. Que no crech siàu contenta, pus absent de » vós, mon bé, passe la vida; y jo servidor só de » vostra senyoría, de qui els goigs se dolen de llurs » mals. De vostra llibertat me só alegrat, perque es » estat remediar a mes culpes. A la pena no, perque » absencia la causa; del que manàu he volgut obe- » hirvos, que per ésservos obedient tinch l'estat y

[1] *Assentarse*, instalarse, aposentarse.

» la vida, la qual vos suplica recordèu es sols vostra » perque jo davant vostra mercè deixarla volguí, » y vós l'acceptàs comenantla a mi, qui sols la » guarda per vostre manar, en aquest exili d'hont » besa les mans a vostra senyoría.»

Còm el Delfí, apuntat casament de Viana ab el fill del Duch de Burgunya, el manifestà a ella.

El Delfí, perque la edat de sa filla era de casar y pera assegurar son estat, apuntà[1] casament de Viana ab el fill del Duch de Burgunya, ab tracte y voluntat del Comte de Flandes, son sogre. Y sabent el Delfí que'l fill del Duch era a una jornada, parlà a Viana del que apuntat tenía, dihentli: «Filla, aquella amor que als pares nunca deixa, avivant dins mi, encara que vostra edat sía tendra, » m'ha conduhit vos casàs tant a la honra vostra. » Per què en vostra alegría descansàs jo vivint, y » morint restàs content de vostra contenta vida. » Ací serà demà'l fill del Duch de Burgunya; la » disposicia[2] y manera del qual vos plaurà y aquest » serà marit vostre.»

Resposta de Viana a son pare.

Senyor pare: posat en totes coses sía degut es- » servos jo obedient, y per ésserme senyor y » pare, y per tantes gracies de que vostra senyoría

[1] *Apuntar*, tractar. [2] *Disposicia*, aspecte, presencia.

» m'ha feta mercè, no devèu cosa voler pera vós, » pera mi y pera'l fill del Duch tan danyosa, perque » no es en mon poder vull ésser muller d'ell ni » d'altre de qui vós, senyor, prenguesseu en servey. » Y no volgués vostra senyoría esforçar ço, perque, » y ell, muller, y jo, marit, y vós senyor, filla en » una hora perdríem.» El pare, ohint açò, trevallà molt en conduhirla a sa voluntat. Y vehent que no podía, li dix aquestes rahons:

Rèplica del pare a Viana.

En ésser estat jo civil[1] en castigarvos, meresch » ohir de vós aquestes respostes. Y per la que » sóu, no mereixèu vós lo que jo os do. Aqueix ta- » cany era pera vós, qui es causa de vostra follía. » Sobre ma fe jo'l faré matar, y a vós daré càstich » tal, que os faré conèixer y a vós y a vostres » obres.» Partit el pare de la cambra de sa filla, trevallà ab la mare y altres en conduhirla, fins que fou arribat el fill del Duch, al qual donà escusa que no estava sana sa filla. Y ací fou el fill del Duch detengut vuyt díes.

Còm el Delfí donà comiat al fill del Duch, y feu metre en presó Viana.

Vehent el Delfí que Viana perseverava en sa desliberació, y estava així dura, dix al fill del Duch: «Jo veig ma filla en camí de trigar de millo-

[1] *Civil*, civilisat, humà.

» rar, per què os demane de mercè que no os enut-
» gèu; tornatvosne, car tornada ella en sanitat serèu
» servit de nostre apuntament»; y donàli moltes coses de preu, y tornàsen a son pare, fentli relació del qu'era estat. El Delfí manà fer una presó dejus terra, en la qual mès Viana y Isabel, fentles viure ab molt desatent y pena tan gran, qu'era compassió; esperant que ab aquests mals la conduhira, o restaría venge [1] de sa porfía.

Còm el fill del Duch, enamorat per reports de Viana, tornà en casa del Delfí y volgué parlar ab ella.

SABENT el fill del Duch de Burgunya, per reports, la gran bellesa de Viana, la desitjà tant, que un día partí secretament de la súa terra, y anà en el Delfinat pera saber què era d'ella. Y el Delfí el rebé molt honradament, y li dix còm Viana no era encara guarida [2]; ell dixli: «Senyor: plàciaus ferme
» gracia la vege tal qual es.» Y el Delfí, vehent açò, dixli: «Mon fill: jo no os vull tenir en noves; Viana
» no vol pendre marit per prechs ni per menaces,
» per què des que vós partits d'ací està en presó y
» molt mal tractada, y estarà fins hage mudades ses
» intencions.» El fill del Duch pregà'l Delfí pogués parlar ab Viana. Y el Delfí tramès a Isabel que pregàs Viana que ho atorgàs, y tramèslos de menjar y de vestir molt bé. Y Viana dix a Isabel: «Crech

[1] *Venge*, venjat. [2] De *guarir*, curar.

» el senyor mon pare pensa poder mudar ma vo-
» luntat, y no ho farà. Díguesli que só contenta, mes
» no vull sía d'aquests quatre díes, y serà bo hi sía'l
» bisbe de Sant Llorens.» El día assignat, el fill del Duch ab el bisbe entrà en la presó, y saludada Viana, y ell, acullit ab aquella cortesía que's devía, dix:

Parla'l fill del Duch a Viana.

SENYORA: el senyor vostre pare vos ha casada ab
» mi, qui tant desitge podervos plaure; deman-
» vos de mercè siàu contenta, que os do la fe, els
» reports de vostre valer, del día que vostra posada
» partí, han feta ma vida trista, tant que, no podent
» més soferir, só forçat venir y posarme en mans
» de vostra senyoría.»

Respòn Viana al fill del Duch.

SENYOR: quant vostra senyoría ab major cortesía
» y mostres de voluntat s'ha ves[1] mi, tant jo só
» obligada més mirar en l'interès vostre, y si en
» complàureus jo més vos ofenía què en fervos
» contrari, ab aquell satisfas a la obligació, y vós,
» senyor, més me'n sóu en càrrech; y perque no
» pense vostra senyoría açò són escuses de que'm
» sía armada, miràu quàl estich, que bé sé vos he

[1] *Ves*, envers.

» feta major ofensa en dar lloch d'entrarme a veure » qu'en no volerho; per lo que ab pena haurèu sen» tit el mal de ma persona.» Y sentiren el fill del Duch y el bisbe un pudor molt gran que Viana s'havía posada en sí, donantlos entendre era tota gastada. Aquests, maravellats del cas, ab discreció l'aconsolaren, y's partiren d'ella havent compassió gran de sa desaventura. Y tornàsen el fill del Duch en sa terra, y jurà'l Delfí que jamés eixiría de presó sinó morta.

Còm Paris escriví a Edoardo sabut el casament de Viana fos avisat del día de la festa.

PARIS, qui havía entès per una lletra d'Edoardo el Delfí havía casada ab el fill del Duch de Burgunya Viana, estava fòra de sí. Però pensant quànt era lo que Viana havía fet per ell, coneixía era rahó fos content, y del bé d'ella no s'enutjàs, mes no podía; esforçàs, y escriví a Edoardo pregantlo li fes avís del día de la festa de les bodes de Viana, y qu'ell iría a Roma, y tornaría en Gènova molt prest.

Còm Edoàrdo iminà la presó de Viana y parlà ab ella y la socorregué y aconsolà.

EDOARDO, partit el fill del Duch de Burgunya, vehent la gran congoixa en que Viana estava, emprès ajudarli per amor de Paris y per consolació

d'ella, y feu fer una capella dins una esglesia contigua ab la presó hont estava Viana, y feu cavar tan pregón[1] una sepultura, fins trobà'l fonament de la presó, y ell meteix feu un forat en la presó per hont parlàs ab Viana, la qual s'alegrà tant com viu Edoardo, que fou maravella, y recitàli tota la manera que havía tenguda ab el fill del Duch. Y molt el pregà qu'escrivís a Paris ella's comenava a ell, y que sols li restava la esperança de vèurel pera sostenirli la vida. Y Edoardo, per aquella finestra, socorríala de moltes coses; y tenía la clau de la capella molt guardada; y escriví a Paris la manera que Viana havía tenguda ab el fill del Duch de Burgunya y que no havía altra esperança sinó ell, segons li era estat manat.

Còm Paris, sabuda la presó de Viana, passà en Ultramar.

Vengut Paris de Roma, trobà aquella lletra, y sabent que Viana estava en presó, dix que pus així era que no sería d'aquí avant en lloch hont ne sabés noves; sabent qu'en Venecia havía tres galeres qui anaven en Ultramar, anàsen pera muntar en elles. Y trobantles ja partides, pensà encara era aquella una de les desaventures súes, y aquí esperà navili qui anàs Ultramar. Y esperant així, escriví una lletra a Edoardo de la súa anada, en que

---

[1] *Pregón*, profond.

li deya d'aquí avant esperàs d'ell com si fos mort. Y molt li comanà son pare y mare y la súa Viana, la qual lletra Edoardo mostrant a Viana hach tanta dolor, y feu tal complanta com si Paris fos mort. Y romàs molt trista en la presó, tenint present continuament la súa partida. Paris muntà en una galera ab son criat, y com fou en Ultramar demanà'l camí de Catay de les Indies, y après de parlar morisch tan bé com si fos nat allí, y l'escuder així meteix; y vestís com a moro y ab gran barba, cercà les Indies, y passà en les de Preste Joan, y aquí estèch per algún temps y tornà aprés en la Terra Santa.

Còm el Delfí desfreçat passà en les terres del Soldà y allí fou pres.

En aquell temps, el Papa, fort santa persona y de bona vida, sabent el Soldà de Babilonia feya gran guerra als cristians, acordà ab el Rey de França fer empresa gran y venir sobre ell. Y per execució millor d'açò, acordaren que'l Delfí de França, per què era molt discret y virtuós y home de grans tractes, près càrrech de cercar y espiar la terra de Babilonia; el qual, secretament com a pelegrí, se partí sol del Delfinat, tirant la vía de Babilonia. Y cercant la dita terra, el Soldà de Babilonia fou avisat y feulo prendre y metre en escura presó ab grans cadenes y ferros, y tramèslo en Alexandría.

Còm Paris près amistat ab els falconers del Soldà.

PARIS, cercada la terra de Hierusalèm, tirà vers Babilonia, molt trist de la súa ventura, no haventli romasos sinó fort pochs béns. Y tot jorn eixía al deport dels jardins hont veníen molts falconers del Soldà, y havíahi un falcó qui era malalt, y el Soldà amàval molt, y Paris dixlos: «Aquest falcó'm » par que haja mal de pedra.» Digueren els falconers: «Moltes coses n'havèm fetes y no li val res.» Dix Paris: «Donauli d'açò que jo os daré ab el past[1] » y guarirà si res li dèu valer.» Y els falconers donàrenli lo que Paris els havía dit y en pochs díes el falcó fou bé guarit. Y aquests per açò prengueren gran amistat ab Paris, y el Soldà, per amor del falcó y pel bé que'ls falconers li digueren d'ell, feulo almirant.

Còm Paris sabé'l Delfí estava pres en Alexandría, y còm anà pera vèurel.

ESTANT així, un jorn vengueren en aquell deport dos monjos de Ponent, y Paris près gran amistat a ells, y dixlos: «Vosaltres havèu vist el » Sant Pare, molt me maravell qu'ell comporta que » moros síen senyors d'aquesta terra.» Y l'un monjo dix: «Ara es estat descobert un tracte que un » gran baró de Ponent era passat deçà pera espiar

[1] *Past*, pastura, menjar.

» aquesta terra y el Soldà'l près, y el tramès en » Alexandría y mès en presó en gran dany y gran » càrrech de cristians.» Y demanàli Paris quí era, y el monjo respòs: «El Delfí de Viana de França»; de què Paris fou molt alegre, mes no ho mostrà, y dix al monjo: «Gran plaher hauría de vèurel y si » vós hi volèu venir ab mi parlarèm ab ell, y no sé » la súa llengua, y vós sabeula.» El monjo essent content, Paris anà seus amichs falconers dihentlos còm ell se'n volía partir y havía mester una lletra de comandació del Soldà que pogués anar y estar per tota sa terra. Y aquests haguérenli la lletra molt favorable, ab comandament qu'en tot lloch hont fos li donassen posada la que volgués y totes coses necessaries. Y manà més el Soldà donarli de vestir y moneda. Paris près comiat del Soldà y anà en Alexandría ab el monjo.

Còm Paris parlà ab el Delfí.

El senyor d'Alexandría, vist el comandament, feuli gran festa, y li donà posada. Y Paris, qui molt desitjava veure'l Delfí, anà parlar ab les guardes, dihentlos còm ell volía parlar ab el Delfí. Les guardes obriren la presó, y Paris y el monjo entraren, y Paris dix al monjo que li saludàs el Delfí. Y el monjo dix al Delfí les saluts de Paris y còm era de cor y de voluntat cristià, y que no era vengut aquí sinó pera aconsolarlo. Y volent saber Paris què era de Viana, feuli demanar si havía mu-

ller ni infants, y el Delfí prèsse a plorar, y contàli còm havía muller y una filla qu'estava en presó, y contà la manera còm ne per què estava presa. Les quals paraules, Paris posat donàs a conèixer no les entenía, li eren molt plascents d'ohir; y parlaren de moltes coses, tant, que al Delfí donà de parer fos fòra de presó'l temps que ab ells s'aconsolà. Y partintse, Paris pregà les guardes que ajudassen a passar la vida al presoner. Y ells, per amor de Paris, milloràrenli moltes vegades les viandes.

Còm Paris tractà de deslliurar el Delfí.

Un jorn, estant Paris parlant ab el monjo, dixli: «Gran tala[1] es aquest tan noble varó estiga pres, per què si vós volrèu ajudarme, jo'l deslliuraré ab l'ajuda de Déu y de la Verge María, mes dubte com sía en sa terra no m'abandonàs, y jo no he ofici de que pogués viure, y per ço abans de trèurel volría'm juràs y prometés jo pogués viure en sa terra segons ma condició.» Respòs el monjo: «Ab tot sía gran perill jo só prest a morir per tal empresa, y jo li'n parlaré de molta voluntat.» Aquell día'l monjo anà a la presó y dix al Delfí còm aquell bon cristià'l volía traure de presó, mes dubtava quan fos en sa terra no s'oblidàs d'ell. Y el Delfí dix:

[1] *Tala*, dany.

La oferta que'l Delfí fa a Paris entrevenint el monjo.

Es molta rahó fassa gracies a ell y a vós de tan » gran oferta y de tan gran perill. Y posat » que jo poch tinch merescut, ell fassa tant per mi; » emperò digauli que si ell, per servey de Déu y » per sa cortesía, vehent ésser possible volrà em- » pendre tan gran cosa, no dubte que jo só content » de jurar sobre'l preciós cors de Jesucrist, que si » ell me trau d'aquesta presó jo'l faré senyor de » tot el meu Delfinat, sol que jo muyra en terra de » cristians.»

Còm Paris, segur de la oferta del Delfí, el soltà de la presó.

La resposta feta a Paris, ell feu sacrificar al monjo'l cors preciós de Jesucrist y anaren a la presó. Y el Delfí jurà sobre'l sagrat cors de Jesucrist que faría totes coses que Paris volgués. Y en senyal de prometença y amistat, ell reebé'l sagrament. Paris, partit de la presó, parlà ab un patró d'una galera de venecians, y près aquell ab jurament y descobríli el tracte que volía fer del Delfí, y donantli gran moneda y faentli gran prometença de part del Delfí, el patró li promès de portarlo. Y fet açò, Paris tornat dins la ciutat, y haguts martells y tenalles, y feta singular provisió de bones viandes y de molt bon vi, anà a les guardes dihentlos còm pel matí ell se'n volía partir, y per què li

havíen fets molts plers, aquella nit volía sopar ab ells. Y quan hagueren sopat, hagueren tant menjat y begut que foren embriachs que no's vehíen ni's podíen moure. Y Paris près les claus de la presó y donàles al monjo, dihentli qus desferràs[1] el Delfí com pus quedament[2] pogués, y ell miraría per les guardes. El monjo obrí la presó y desferrà les cames y mans al Delfí, y vestíl com a moro y partint d'aquí tots tres, anaren a la marina y montaren en la galera hont ja eren l'altre monjo y el criat de Paris.

Còm arribà'l Delfí en sa terra ab Paris y ab el monjo.

PARIS feu fer vela, y Déu donàls tan bon temps que jamés calaren[3] fins a Barut, qui era de cristians. De què'l Delfí hach molt gran pler, y manllevà moneda y partint d'aquí arribaren en Xipre, d'hont era Rey un qui era estat de les partides de França, y conèch el Delfí, y feuli gran festa, y li donà gran moneda, y dúes galeres qui el menaren fins Aygüesmortes. Y arribats en la ciutat de Viana, fou feta gran festa per tota la súa terra quinze jorns. Y Viana, llà hont era, se'n alegrà y en près consolació.

[1] *Desferrar*, rompre les cadenes. [2] *Quedament*, quietament. [3] De *calar*, fondejar.

Còm Paris demanà Viana per muller y còm el Delfí la tramès a pregar que l'atorgàs, y la súa resposta.

El Delfí, ajustat son consell, dixlos: «Senyors: » vosaltres per vostra cortesía havèu mostrat » trobar pler de nostra venguda, per què os prech » fassàu a Déu y en aprés en aquest bon home cris- » tià gracies, car ell m'ha deslliurat y tret de presó. » Y vull qu'en vida y aprés la mort mía ell hage la » mía senyoría.» Per què tots els barons honraren molt a Paris. Paris totes coses ohía y jamés no parlava sinó morisch. Y tots jorns vehía Edoardo, mes aquell no'l coneixía. Y parlant un jorn ab el monjo, dixli: «Jo os prech digàu al Delfí que aquella filla » que té en presó vulla donarlam per muller. Y el monjo díuho al Delfí, el qual respòs era content, mes que no podía casarla per força; mes per mostrar la voluntat que tenía en complàurel, pregà'l bisbe de Sant Llorens ab el monjo anassen parlar ab Viana; y arribats a la presó, el bisbe dixli còm el Delfí li perdonava de quant l'havía desobehit, sol que li plagués atorgar per marit aquell bon cristià, qui l'havía tret de presó, car ell era noble home y de bon llinatge. Viana, qui gran temps havía no havía vist nengú, ab mostres de molta tristicia[1] respòs: «D'açò que mon pare m'ha perdonat, jo li'n » fas gracies; mes no só en cars d'estar en el món. » Ben sabèu vós, bisbe, no os recorda quan fosací

[1] *Tristicia*, tristor.

15

» ab el fill del Duch de Burgunya qual me sentís, » considerau que só pitjorada, per què os demane » de gracia digàu a mon pare aquesta justa escusa » mía.»

Còm Paris volgué parlar ab Viana.

El bisbe y el monjo digueren al Delfí la resposta de Viana davant Paris, refermant el bisbe y dihent que de veritat era mitg podrida. Paris, qui sabía per lletra d'Edoardo la manera que Viana havía tenguda ab el fill del Duch, dix al monjo ell volía parlar ab ella. Tots tres anaren, y Paris feula saludar al monjo, dihentli: «Senyora: » vostre pare vos ha casada ab mi; plàciaus vullàu » ferme gracia esserne contenta, recordantvos que » per traure vostre pare de presó he oblidat lo meu. » Y perque fentme aquesta gracia satisfèu a quant » he fet pera vostra honra, me par devèu complau» re y fer el manament del senyor vostre pare.»

La resposta de Viana a Paris.

Jo só certa de vostre valer y discreció, y del que » havèu fet tant pel senyor mon pare, no sería » suficient jo en poder satisfer en esservos muller » ni en esservos cativa[1]; mes, a la veritat, no vull » danyar jo persona a qui só tan obligada: jo tinch

[1] *Cativa*, presonera.

» una malaltía que no só per estar al món, altra-
» ment servirvos fóra ferme gracia.» Paris feu respondre al monjo per sa part no feya cars de la malaltía súa, y que la suplicava fos contenta, que'l desitg seu era no partirse d'ella, y que la senyoría hi pensàs. Y pregà a Isabel volgués ésser de sa part, oferint fer per ella gran manera, y que per l'endemà tornaría per la resposta.

Còm Paris tornà a Viana.

L'endemà, Paris y el monjo tornaren a Viana, demanantli sa senyoría què havía desliberat. Respòs Viana, la súa desliberació era de nunca partirse[1] de sa intenció; el monjo, per Paris, la suplicà al menys li plagués portar una cosa de les súes. Y Viana, desitjant eixir d'aquella porfía, l'hi atorgà. Paris se tragué del dit el diamant que Viana li havía dat en la esgleya quan d'ella's partí y donàl a Viana, y isquérense de la presó. Y essent defora, Paris dix al monjo que l'esperàs y ell iría pera veure Viana què feya, y trobàla molt maravellada del diamant. Y com Paris la víu així estar, dixli:

Còm Paris dix quí era a Viana.

MOLT graciosa senyora: aqueixa joya es tal,
» que no dubte per ella m'hajàu mercè. Per
» cert la més bella y la més estimada es que tingués

[1] *Partirse,* apartarse.

» de ma vida.» Y Viana, qu'estava maravellada del diamant, fou més maravellada quan ohí parlar aquell que jamés havía parlat, en tant qu'estèch espantada. Y no podent Paris sofrir aquella congoixa, dixli: «Senyora: tornàu vostre pensament en » alegría, que jo só Paris, el servidor vostre, el qual » Nostre Senyor vos ha portat perque d'ell siàu » servida. Deixàu de més dolre, que ja es hora des» canse vostra ilustríssima senyoría.»

Les rahons de Viana a Paris.

CONEIXENT Viana aquest ésser aquell qui tant desitjava, alterada per la novitat de la cosa, estèch no parlant sospesa en un èxtasi tan gran, que bé senyalava l'ànima súa per la soberga alegría ocupada, les operacions súes no exercía, de què sa vida perillà, fins que'l desitg d'ésser ab qui amava esforçà, dihent: «Paris: ¿y sóu vós aquell per qui » tota ma vida sospire? ¿Y es ver tinch llicencia » descansar en vostres braços? ¿Y es content el se» nyor mon pare jo sía vostra? Oh Paris! ¿y ab tercer » demanaveu vós jo fos vostra? ¿Y no ereu cert vós » que ab totes mes forces he defesa per vós aquesta » persona vostra, jo sola contra tants enemichs? » Oh Paris! ¿y havèu pogut sofrir vós esserme davànt » y no saber jo quí ereu? Oh mesquina! Major pena » tinch recordarme d'aquell poch temps que robat » m'havèu, que de tants anys que, vós absent, tinch » en aquesta presó despesos.» Y dihent aquestes

noves estava entre'ls braços de Paris, y girantse a Isabel, deya:

Les rahons de Viana a Isabel.

VENIU, dolça germana, veniu: ací es el molt » amat Paris que havèm tant desitjat.» Y Isabel vench, y, coneixentlo, entre ells fou tanta l'alegría que no es de poderse dir. Isqueren de la presó y trobaren el monjo molt maravellat d'aquesta tan gran amistat. Y tots quatre anaren al Delfí. Y el Delfí y la muller qui veheren Viana, la qual havía tres anys que no havíen vista, començaren de plorar. Y el Delfí dixli:

Parla'l Delfí a sa filla.

FILLA: ja sabèu còm aquest bon cristià m'ha » deslliurat de presó, y per ço vos estimaré » l'atorguèu per marit.» Al qual Viana dix: «Senyor » pare: jo só aparellada en fer vostra voluntat, y » plàciaus perdonarme les coses passades y'm do» nèu vostra benedicció.» La qual el Delfí benehí, besant y abraçantla.

Còm Paris descobrí al Delfí quí era.

LLAVORS Paris s'agenollà als peus del Delfí, dihentli: «Molt alt y molt noble senyor: sapia » la senyoría vostra que jo só Paris, vostre servidor;

» el qual ventura gran ha portat en podervos fer » aquell servey tan assenyalat pera arribar en aques- » ta jornada, y per ço suplique a vós, senyor, placia » perdonarme mes erres, restant a vostre mana- » ment com a vassall y servidor vostre.» Vehent el Delfí que aquest era Paris, fou maravellat; tant, que una hora estèch que no pòch res dir, mes a la fí tornat, el llevà de terra per la mà, besant y abraçantlo molt alegrament. Y el sentdemà'l Delfí feu gran convit, en el qual foren molts barons y cavallers de la terra súa; y el pare y mare de Paris no poch alegres de la venguda de llur fill y de la tant honor súa; y foren fetes grans alegríes per tota la terra, qui duraren deu díes.

El casament de Paris y Viana.

El Delfí escriví a-son sogre el Comte de Flandes tota la manera de la eixida de la presó, y còm donaría sa filla per muller a Paris, y que li plagués esserhi, el qual li tramès son fill com ell fos malalt. Y arribat el fill del Comte en el Delfinat, el Delfí, apárellada gran festa y convit y sons y ministres, y convidats molts barons y cavallers, axí de la súa terra com estranys, davant tots feu esposar a Paris la enamorada Viana ab gran alegría. Y fetes bodes, Nostre Senyor els feu gracia de fills, de molts béns y senyoría. Y volgué Paris, casàs a Isabel, Edoardo; donantli tots els béns seus qui eren estats de micer Jacobo, son pare; restant ell con-

tent, y amat senyor y Delfí de França. La vida dels dos fou molt llarga; sos fills y filles molt favorits en casar ab cases reals d'Aragó y de França, y en el morir els fou feta molta honra segons la vida d'ells a tot el món era estada accepta.

FI DE «PARIS Y VIANA»
Y DEL VOLUM

TAULA

Acabat d'estampar
el 27 de decembre de mil noucents cinch
per en Fidel Giró,
de
Barcelona,
pera la Biblioteca *Joventut*.

JOVENTUT

PERIODICH CATALANISTA

(SURT ELS DIJOUS)

ARTS, CIENCIES, LITERATURA

Setze pàgines de text setmanals, y repartiment periòdich als suscriptors de notables obres catalanes y traduccions de les més renomenades de l'estranger

Els trevalls se publiquen baix la exclusiva responsabilitat de llurs autors.

No s'admeten els que no síen inèdits.

No's tornen els originals.

Se dóna compte de les obres rebudes, y de les que ho mereixin se'n fa crítica.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ:

Catalunya:		
Un any	8	Pessetes.
Mitj any	4'50	»
Trimestre...	2'25	»
Altres regions d'Espanya:		
Un any	9	»
Estranger:		
Un any	10	Franchs.
Número corrent	10	Cèntims.
» atrassat	20	»

1 pesseta.

DATE ISSUED	DATE DUE	DATE ISSUED	DATE DUE

VAL

GR

HIS

DA

T

3

1